

ئۆردو و گای

سەلناتتە

ئەزمون و خۆراگری

بە سەئ زمان

سارۆ خوسرهوی

ئوردو و گای ئەلتاش

ئەزموون و خوڤراگری

بە سێ زمان

ناوى كتيب:
ئوردووكاى ئەلتاش، ئەزمون و خوراگرى

بابەت: يادەوهرى
نوسەر: سارۆ خوسرهوى
ديزاين: ئاسۆ مامزادە
چاپى يەكەم: ۲۰۲۱

پېرست

- پېشەكى ۷
- ھەلگىرسانى جەنگ و لېشاوى كۆچبەرى ۱۰
- پېكھاتەى خەلكەكە ۱۲
- ژيان و گوزەرانى خەلكەكە ۱۷
- تايبەتمەندى و خۆراگى پەنابەرانى ئۆردووكاي ئەلتاش ۱۹
- ژىنگەى ئۆردووكاي ئەلتاش ۲۱
- خويندنگەگانى ئۆردووكاي ئەلتاش ۲۵
- خويندنهوه و خۆپىنگەياندى لوان ۲۷
- دياردهى سەلەفىگەرى لە ئۆردووكاي ئەلتاش ۳۰
- گۆقار و بلاوكراوهكانى ئۆردووكاي ئەلتاش ۳۱
- چارەنوسى ئۆردووكاي ئەلتاش ۴۱
- ئەنجام ۴۳
- چەند دېرېك لە بارەى خۆمەوه ۴۴
- بخش فارسى ۴۷

پېشەكى

مرۆف كاتىك لە بەر ھۆكارگەلى سىياسى، كۆمەلايەتى، ئابوورى، كلتوورى يان كېشەى ئالوگۆپى ھەوا لە زىد و ولاتى خۆى كۆچ دەكات بەرەو شوپىنىكى دىكە، دەبىتە كۆچبەر يان پەنا بەر. لە سەرەتاي ژيانى مرۇقا يە تىببەو، مرۇقەكان بە مەبەستى ژيانىكى باشتىر و بۆ پارىزگارى لە ژيان و گيانى خۆيان كۆچبەر بوون.

كۆچبەرى لە رۆزگارى ئەمرۆدا بوو تە ديار دەيەكى جىھانى. بە تايبەت كاتىك شەرى دەستەلات و بەر زەو ەندىخو ازى لە نىوان ولاتانى سەرەرۆ روو دەدا، شەپۆلى كۆچبەرى زۆرتىر دەبىت.

رۆژھەلاتى ناوەرەست كە رۆزگار يىگ لانكەى بە شىك لە شارستانىيەتى مرۇقا يەتى و پىكەو ەژيانى گەلان بوو، ئىستا بە ھۆى شەرى ئىتتىكى و ئايىنىيەو ەروازەى لەسەر پىشتە بۆ شەپۆلى كۆچبەرى و دەربەدەرىيى مرۇقەكان لە نىشتمانى خۆيان.

دیاردەمی کۆچبەری زۆر جار لە کەسێکەو بە کەسێکی دیکە جیاوازه. بۆ نموونە پەوشی ئەو پەنابەرانی کە لە پیناوی کار و ژیاڤتیکە باشتر پەنا دەبنە بەر و لاڤتیکە گەشەسەندوو، لە گەڵ ئەو بەشەمی لە کۆچبەر و پەنابەرانی کە لە ئەنجامی شەردا مالمویران بوون و لە رووی ناچاریبیەو سەری خۆیان هەلەگەرن بۆ و لاڤتیکە ئارام و بە دوور لە شەر، جیاوازه. بە داخەو زۆر بەمی کۆچبەر و پەنابەرانی رۆژەه لاڤتی ناوهراست هەتا ئیستا بە هۆمی شەری مالمویرانکەری نیوان دەولەت - نەتەوکان، زیدی خۆیان بە جی دەهیلن و چاره نووسی خۆیان دەسپیرن بە قەدەریکی مەترسیدار و نادیار.

شەر، زەبروزەنگ، بيمافی و نەبوونی ئاسایش و ئازادی لە و لاڤتانی رۆژەه لاڤتی ناوهراست، لە فاکتەرە سەرەکییەکانی دیاردەمی کۆچبەریین. تا ئەو رۆژەمی و لاڤتانی پيشکەوتوووی دونیا پيويستیان بە هیزی کار بیت و شەر و ململانیسی سیاسی، ئایینی و ئابووری لە نیوان و لاڤتانی دیکتاتور و دەستە لاڤتخواز بەردەوام بیت، دیاردەمی کۆچبەری و پەنابەری نابریتەو و هەروا دریتەمی دەبیت.

کوردستان وەک زیدی کوردان پتر لە سەد سالی لە سەر دەستی و لاڤتانی زلهیز لە نیوان دەولەت - نەتەوکانی ئیران، عیراق، تورکیە و سوریه، دابەش کراو و تا ئیستا بوو تە ناوهند و گۆرەپانی شەری مالمویرانکەری نیوان ئەو و لاڤتانه و و لاڤتانی زلهیزی جیهانی. لە ئەنجامی ئەو شەرپانه دا بە ملیۆنان کورد لە هەر چوار پارچەمی کوردستان کۆچبەر و ئاواره بوون. پەنابەرانی ئوردووگای «ئەلتاش» بە شیکن لە کوردانی رۆژەه لاڤتی

كوردستان كه به هۆی شهړی ههشتساله‌ی ئیړان و عیراقهوه ئاواره و پهړیوهی ولاتان بوون و چه‌ندیڼ دهیه‌ی ژیانیان له دۆزه‌خی بیابانی ئەلتاش بردووته‌سه‌ر.

ئهم نامیلکه‌یه، کورته‌یه‌که له‌سه‌ر ژیان و گوزه‌رانی په‌نابه‌رانی ئۆردوۋوگای ئەلتاش، ئه‌و په‌نابه‌رانه‌ی که به لیشاو کۆچیان کرد و ئیستاش خۆیان، منال و نه‌وه‌کانیان خه‌ون به نیشتمانی دایکه‌وه ده‌بینن. من له‌م نامیلکه‌ کورته‌دا زۆرت‌ر هه‌ولم داوه تیشک ب‌خه‌مه‌سه‌ر ئی‌را‌ده‌ی خۆراگری په‌نابه‌ران و به‌تایبه‌ت کار و چالاکیه‌ ئه‌ده‌بی و فه‌ر‌ه‌ه‌نگیه‌کانی لاوانی ئۆردوۋوگا‌که که من بۆ خۆم یه‌کیک له‌وان بووم و له زۆربه‌ی کار و چالاکیه‌کاندا به‌شدار بووم.

له‌ کۆتاییدا ده‌لیم، ژیان و به‌سه‌ره‌اتی په‌نابه‌رانی پۆژه‌لاتی کوردستان له‌ ئۆردوۋوگای ئەلتاش به‌شیکه‌ له‌ میژووی دانه‌ب‌راوه‌ی گه‌له‌که‌مان و خۆراگری و ئەزموونی ژیانیه‌ په‌نابه‌رانیش بۆ نه‌وه‌کانی داها‌توو ده‌کری گریڼگ و چاره‌نووس‌ساز ب‌یت.

سارۆ خوسره‌وی

ستۆکه‌ۆلم - سوید / مانگی ۶ - ۲۰۲۰

هه‌لگیرسانی جه‌نگ و لی‌شاوی کۆچبه‌ری

له‌ سالی ۱۹۸۰ی زایینی جه‌نگ له‌نیوان ریژی‌می تازه به‌ده‌سته‌لاتگه‌یشتووی ئیران له‌گه‌ل عیراق هه‌لگیرسا. له‌ ئه‌نجامی بۆمباران و تۆپبارانی هه‌وایی و زه‌مینیی هه‌یزه‌کانی دژبه‌ری یه‌ک، شه‌پۆلی ئاواره‌یی و کۆچبه‌ریی کوردی ناوچه‌کانی میهران، قه‌سری شیرین، سه‌ریپلی زه‌هاو و چه‌ند شوینی دیکه‌ی ناوچه‌ سنوورییه‌کانی پارێزگای کرماشان له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان ده‌ستی پێ کرد.

به‌ تایبه‌ت تۆپبارانه‌کانی ریژی‌می به‌عسی عیراق و کوژران و برینداربوونی ژماره‌یه‌ک له‌ هاوولاتیانی مه‌ده‌نی، بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی پتر ناوچه‌که‌ چۆل بکری‌ت. جیه‌یشتنی زید کاریکی ئاسان نییه‌، به‌لام مرۆف زۆر جار بۆ مانه‌وه‌ی له‌ ژیان، ناچار ده‌بی‌ت زیدی خۆی به‌ جی بی‌لی‌ت. به‌ تایبه‌ت کورد به‌ هۆی ئه‌وه‌ی نیشتمانی داگیر کراوه‌، ئه‌زمونیکی تال و دووردریژی هه‌یه‌ له‌ دیارده‌ی شه‌ر، مالۆیرانی و ده‌ربه‌ده‌ری،

ئەزموننىك كە نەوہ لە دوای نەوہ دووبارە دەبیتەوہ و سەرتاپای مېژووی
ئەم گەلەى لە خو گرتووه.

بە ھۆى بۆردومان و تۆبپارانەكان دەيان گوند لە ناوچەى زەھاو ويران
بوون و چۆل کران.

بە تايبەت كاتتېك چەند شار و شارۆچكەيەكى ناوچەكە لەلايەن سوپای
عېراقەوہ داگير کران، دانېشتووانەكەى فرەتر ھەستيان بە مەترسىيى
گيانى كرد و ئاوارەى ناوچە سنووريبەكانى باشوورى كوردستان بوون.
كوردە كۆچبەرەكانى زەھاو، دالاهۆ و سەلاسى باوہ جانى، لە ئاخىرى
سالەكانى ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۲ى زايىنى لە رووى ناچارىيەوہ كۆچيان كرد بۆ
ناوچەكانى باشوورى كوردستان و لەلايەن دەولەتى عېراقەوہ لە چەند
ئۆردووكايەك نىشتەجى کران.

پیکهاتهی خه لکه که

پیکهاتهی خه لکه که پیکهاتهیه کی ئیلی و بنه ماله یی بوو. له بواری ئاینییه وه زۆر بهی سووننی مه زه هه ب و په پیره وانسی ئایینی یارسان بوون و که مایه تییه کی شیعه مه زه هه بیشیان له نیودا هه بوو. کورد بوون خالی به هیزی پیکه وه ژیانسی ئەم خه لکه بوو. هه لومه رچی ژیانسی کۆچبه ری و دووره ولاتی خه لکه که هی هی نابوو ه سهر ئەو باوه ره ی له خۆشی و ناخۆشییه کاندای پشته و په نای به کتر بن.

هۆکاری کۆچبه ری خه لکه که

شهری عیراق و ئیران، له شکرکیشی نیزامی، تۆپاران و بۆردومان، داگیرکردنی به شیکی زۆر له رووبه ری ناوچه که، پشتیوانیکردنی ژماره په ک له خه لکی ناوچه که له کهسانی چه کداری سهر به ریژی می عیراق له وینه ی «سه ردار جاف»، چه کدارکردنی خه لک بوۆ تۆله سه نده وه و

كارى ئازاوه گىيرى لەسەر دەستى ھەندىك لە سەرۆك عەشیرەتەكان، بىئاگايى و كەمئەزمونىي خەلك، ھەلپەرستى و مالپەرستىي ھەندىك كەس، ھەزارى و ھەرگرتنى پارە لەلايەن دەولەتى عىراق بۆ بژىوى ژيان و سىياسەتى جياوازخووزى و زولم و زورى رېژىمى ئىران دژ بە پىكھاتە نەتەوہىي و ئايىنيەكانى ناوچەكە بەشىك بوون لە ھۆكارى ئاوارەيى و كۆچبەريى خەلك.

سەردار جاف و زۆرىك لە سەرۆكەكانى جاف لە زەمانى حكومەتى پاشايەتى لە پۆژھەلاتى كوردستانى بئەستى ئىران دەژيان، بەلام لە دواى ئەوہى يەكك لە گەورەي جافەكان بە ناوى سالار جاف لەلايەن رېژىمى ئىسلامىي ئىرانەوہ لە سىدارە درا، بئەمالە جافەكان پەنايان ھىنايەوہ بۆ عىراق. لەو سەروہەندەدا ھەندىك لە سەرانى جافى زەھاو پەيوەندىيان بە بئەمالەي سەردار جافەوہ گرت و ناوبراويش بە مەبەستى شەر لەگەل رېژىمى ئىران ئەو كەسانەي چەكدار دەكرد. دواتر لە رېگاي ئەو چەكدارانەوہ زۆر كەسى دىكە كران بە چەكدارى عىراق.

راگواستن بۆ ئەلتاش

لە ھاوینى سالى ۱۹۸۲ى زايىنى، دەولەتى عىراق لای خۆیەوہ برىارى دا خەلكەكە بار بكات بۆ باشوورى پۆژھەلاتى شارى رۆمادى. خەلك لە ماوہیەكى كەم و ديارىكراودا دەبوایە ھەرچى مەرومالاتيان ھەيە بىفرۆشن و خۆيان بۆ بار ئامادە بكەن. خەلكەكە تا ئەوكات بە تەما بوون شەرەكە كۆتايى پى بىت و بگەرینەوہ بۆ زىدى خۆيان، بەلام ئەوہ

دهولته تی عیراق بوو بریاری لهسه ر چاره نووسی ئەوان دهدا و ئەوانیش ناچار بوون مل بۆ داواکارییه کانی دهولته نهوی بکهن. له هه مووی تالتر و ناخۆشتر ئەوه بوو که خه لکه که نه یانده زانی بۆ کوپیان ده بهن. کۆچکردن و راگواستنی ئەم خه لکه به ده ر له ئیراده ی خۆیان بوو. له ماوه یه کی که مدا، کاروان له دوای کاروانی خه لک به زۆره ملی و له ژیر چاودیری سهر بازی و ئەمنیی هیزه کانی عیراقدا به زیل به ری کران بۆ ده شتی ئەلتاش له باشووری خۆره لاتی شاری رۆمادی.

هۆکاری راگواستنی خه لک بۆ ئەلتاش

هه ندیک له خه لکه که، پپیان باش نه بوو له به رانه ر وه رگرتنی بره پاره یه ک، چه کی عیراق هه لگرن و له شه ری دژ به ریژی می ئیران گیانی خۆیان بخه نه مه ترسییه وه. ئەو به شه له خه لکه که پپیان باش بوو له ریگی کار و کاسبی بژیوی رۆژانه ی ژیان ی خۆیان دابین بکهن و ژیانکی ئاسووده یان هه بیته. به شیک له لاهه کانی ش له ژیر کاریگه ری بیری کوردایه تی و ولاتپاریزی، هه ولیان دها تیکه ل به تیکۆشانی ئازادیی گه له که یان بن. له په وشیکی وادا بوو بازارگه رمیی سه رۆکخیل و چه کداره کان که به پیاوی «سه ردار جاف» ناسرا بوون، رووی له کزی کرد، هه ر بۆیه دهولته تی عیراق له وه زیاتر ئاماده نه بوو پاره یان بداتی و زۆربه یانی چه ک کرد. هاوکات دهولته تی عیراق ترسی له وه بوو ئەو ئاوارانه بکه ونه خزمه تی هیزه سیاسییه کانی باشووری کوردستان و له باری مالی و چه ک و ته قه مه نییه وه یارمه تی هیزه کوردییه کان بدهن.

بۆيە بېريارى دا خەلكەكە دوور بخاتەوہ بۆ بياپانى ئەلتاش لە باشوورى رۆژھەلاتى شارى رۆمادى.

ئەلتاش

ئەلتاش بە ناوچەيەكى دەشتايى دەگوتىرى كە لە بىست كىلۆمترى باشوورى رۆژھەلاتى شارى رۆمادى ھەلكەوتووہ و ناوہندەكەى دەبىتە پارىزگاي ئەنبار. ناوچەيەكى تۆزاوى، وشكت و بى ئاوه. لە بەشى رۆژھەلاتى ناوچەكە كۆمەلىك عەشيرهتى عەرەب دەژين. لە وەرزى ھاوين پلەى گەرما لەم ناوچەيە دەگاتە ۴۵ پلە بۆ سەرەوہ. لە وەرزى زستانىش كەمتر باران دەبارى و زۆتر وشكەسالى و زوقومە. دەشتى ئەلتاش جگە لە دىر كودال ھىچ شتىكى دىكەى لى نىيە. وەكو گياندارىش زۆتر رىوى و كەرويشكى لى دەژى. لە ناو سالد چەند جارىك خۆلىكى رەش ھەلىدەكرد و ھەموو ناوچەكەى دادەپۆشى. دەولەتى عىراق بەبى ئەوہى ئامادەكارى بۆ ھىچ شتىك بكات، دەشتى ئەلتاشى كرده شوينى ژيانى ھەزاران كوردى ئاوارە و بىمالوھال. دەولەتى عىراق دواتر لەبەر بىزارى و نارەزايەتى خەلكەكە ھەندىك چادى بەسەر عەشيرهتەكانا دابەش كرد و جاروبار بە تانكەر، ئاو و نەوتىشى بۆ خەلكەكە دەھىنا. خەلكەكە لە ئەلتاش وەك عەشيرهى جيا جيا دەژيان. رۆژ لە دواى رۆژ تا دەھات رىژەى پەنابەرەكان زۆتر دەبوون، بە جورىك كە دواتر ئوردوۋوگاكە بە ئوردوۋوگاي ئەلتاش ناوبانگى دەر كرد. ھەشيمەتى ئوردوۋوگا ئەوكات ۴۰ تا ۵۰ ھەزار كەس بوو.

حکومەت بۆ کۆنترۆلکردن و بەرپۆهبردنی کاروباری ئۆردووگاگە، چەند بۆنکە پۆلیس و دواتر چەند بۆنکە دیکە ئه منبیه تی و هه والگریی دانا. زۆر جار له بهر قهرهبالغی و گرژیی و ئالۆزی له ئۆردووگاگە، هیزهکانی پۆلیس خه لکیان ئازار و ئه زیهت ده دا.

زۆر جاریش له سه ر ئاو، خه لکی عه شیره ته کان ده بووه ده مه قاله یان و ئه مه ییش ده بوو به بیانوییه ک بۆ ئه وه ی پۆلیس له خه لک بدات، به لام له سالی ۱۹۸۴ حکومەت لوله ی ئاوی بۆ هه موو عه شیره ته کان کیشا و له وه به دواوه گرژیی و ئالۆزییه کان که متر بوون.

له ده سپیکی نیشته جی بوونی خه لک له ئۆردووگاگە، ته نیا خه لک له ناو خیه ته ده ژیان، به لام به هۆی بای به هیز زۆر جار خیه ته کان به رگه یان نه ده گرت و ده رمان به سه ر خه لکه که دا. دوا جار خه لک ناچار بوون به خشت و دار و قامیش، مالی قورین بۆ خۆیان دروست بکه ن و حکومه تیش کاره بای بۆ کیشان. پاشان ده ولت له نزیک بۆنکە ی پۆلیس فرۆشگایه کی تایبه ت به خواردمه نی و که ره سه ته کانی نیومالی دانا و خه لک رۆژانه پیدایسته ییه کانی ژیانیان له وئ دابین ده کرد.

ژیان و گوزهرانی خەلکە

لە دەسپێکی نیشته جیوونی خەلک لە ئۆردوگوگی ئەلتاش، حکومەت بۆ ئەوەی کۆنترۆلی خەلکە کە لە دەست بمی، چوار دەوری ئۆردوگوگاکە تەلبەند کردبوو.

خەلک بە هۆی بێبەشیان لە بەلگە هاتوچۆ، بە دزیبەو بە کار و کاسبی و کریکاریی پۆزانە پووین لە شاری پۆمادی و دوورگەکانی دەورووبەری دەکرد. پۆلیس بە یانیان خەلکیان دەخستە بۆسە خۆیان و دەیانگرتن و ئازاریان دەدان. بەلام دواتر لە سالی ۱۹۹۰ ی زایینی حکومەت ئیزنی دا خەلک بە شپۆهێ ئازادانە هاتوچۆی شار بکەن. زۆر کەس لە شار شتومەکیان دەهینا و لە ئۆردوگوگاکە دەیانفرۆشت. هەر وەها زۆر کەس لە ئیدارەکانی شارەوانی و کارگە دەولەتیبەکان دامەزران و کاریان دەکرد.

زۆربهی خه لکه که بۆ کاری دهستفرۆشی، هه موو به یانییه ک به سکی
 برسی پروویان له دوورگه دووره دهسته کانی پارێزگای ئەنبار ده کرد .
 له ئۆردووگای ئەلتاش بازارێک دامه زرا که پێیان ده گوت «بايعه که» .
 له و بازاره هه ر که سه و شتی خۆی ده فرۆشت. بازاره که هه موو جوړه
 دوکانی، خوارده مه نی، سه وزه فرۆشی، پارچه فرۆشی، خه یاتی، قه ساوی و
 که ره سه ته کانی ناوماڵی لی بوو. ژماره یه کی زۆر له خه لکیش رۆژانه له
 رێگای ورده واله فرۆشی له دوورگه دووره سه ته کانی عه ره ب ژيانی خویمان
 به رێوه ده برد. هه ندیکه دیکه له خه لک وه کوو چێوار «بزرگير» به کاری
 ئاژه لداریه وه سه رقāl بوون. له دوورگه کانی عه ره ب مه رومالاتیان ده کړی و
 له ئۆردووگا که به خێویان ده کردن و پاشان ده یان فرۆشتنه وه .
 جگه له مانه ی سه ره وه که ئامازه م پێی کردن، ده ولته مانگانه برێک
 جیره وشکه ی وه ک: ئارد، برنج، شه کر، شیروشک، نوک، نیسک، چای و
 هه ره ها تایت و سابوونی له رێگای موختاری عه شیرته کان دابه ش
 ده کرد به سه ر خه لکه که دا. جیا له جیره وشکه حکومه ت به پێی ژماره ی
 ئەندامانی بناماله کان برێک پاره ییشی به خه لک ده دا.

تايپەتمەندى و خۇراگىرى پەنابەرانى ئۆردووكاي ئەلتاش

پەنابەرانى ئۆردووكاي ئەلتاش سەرەپاي ھەموو نەھامەتى و سەختىيەكانى ژيان، خەلكىكى مېھرەبان و دلسۆز بوون. يارمەتتى يەكترىيان دەدا، ئاگايان لە فەرھەنگ و ناسنامەى خۇيان بوو، شانازىيان بە كوردبوونى خۇيانەو دەکرد. كەم كەس ھەبوو لەو ئۆردووكايە، بو مالى دونيا پشت لە دۆست و ناسياوى خۇى بكات و ببىتە دوژمنى خەلكەكەى خۇى. لە خوشى و ناخۇشىيەكاندا پشت و پەناى يەكتر بوون. كەسانىك كە بووبوونە داردەستى ناوہندە ئەمنىەتییەكانى دەولەتى عىراق، ژمارەيان ھىندە كەم بوون ھەموو كەس دەيانناسىن و خەلك خوشيان نەدەويستەن.

خۆراگریی پەنابەرانی ئۆردووگای ئەلتاش لە بەرانبەر سەختییەکانی ژیان بە تاییەت کاری ئاقەتپەرۆکیین، بیوینە بوو. پیاوان و کوران پۆژ تا ئیوارە لەنێو بازار و لە دوورگە دوور دەستەکانی عەرەب کار و کاسبییان دەکرد. ئەوان زۆر جار شانازییان بە خۆیانەو دەکرد کە دەتوانن بە رهنجی شانی خۆیان بژین.

لە بیرمە زۆر جار کەسانیک سەری ئۆردووگایان دەدا و دەیانپرسی: باشە ئیوێ چۆن توانیوتانە تا ئیستا بەرگەمی ئەم ژیانە تالە بگرن. بە لایانەو سەیر بوو ئەو خەلکە چۆن دەتوانن لە بیابانئیکی وشک و رەق، ژیانى خۆیان بەرپۆه بەرن. ژیان لە ئۆردووگای ئەلتاش وەک ئەو و بوو لەنێو سیستەمی خۆبەرپۆه بەری بژیت. خەلکە کە راھاتبوون بە ھاوکاریی یەکتەر ژیانى پۆژانەمی خۆیان بەرپۆه بەرن. هەر جارە کە کیشەیهک ساز دەبوو، لە ناو خۆیان چارەسەریان دەکرد و کەمتر پیویستی بەو دەکرد پەنا بەرن بۆ پۆلیس کیشەیان بۆ چارەسەر بکات. زۆرێک لە پۆلیسەکان بەرتیلخۆر بوون، شکاتیک دەچوو بەر دەستیان لە بەرانبەردا بەرتیلیان وەردەگرت. ئەزموونی ژیان و خۆراگریی پەنابەرانی ئۆردووگای ئەلتاش بۆ ئەو دەبیت بکریت بە وانەمی ژیان.

ژینگەى ئۆردوۋوگای ئەلتاش

لە بارى پاك و خاۋىنبىيەو دەولەت زۆر گرنگىيى بە ئۆردوۋوگاكە نەدەدا. ئاۋەرۆ و زېلى كەلەكەبووى ناو ئۆردوۋوگاكە دىمەنكى زۆر خراپىيان بە خشىبووۋە كوۋچە و كۆلانەكانى. زۆر جار با ھەلى دەكرد و لەگەل خۇى زېلى سركەوانەكانى دەوروبەرى ئۆردوۋوگاكەى دەھىنا بو ناو مالەكان. بە تايبەت بۇنى گەناۋەكان پتر خەلكيان بىزار دەكرد. بە ھۆى نەبوونى پاك و خاۋىنبىيى، گەلىك جار خەلك بە تايبەت مندانان، تووشى نەخۇشى دەبوون، لەبەر ئەوھى لە زۆر شوپىنى ئۆردوۋوگاكە سركەوانەكان بووبوونە شوپىنى كايە و يارىيى منالان.

لە سالى ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۴ى زايىنى «يوئن» بو چارەسەركردنى ئاۋەرۆ و زېلى ئۆردوۋوگاكە، چەند كانالكى لى دا و چەند شوپىنى تايبەتېشى بو جىيى زېل دروست كرد.

ژنان و کچانی ئۆردوگای ئەلتاش

ژنان و کچانی ئۆردوگای ئەلتاش، تالترین سالدکانی ژیانیان لهو ئۆردوگایه بهری کرد. ژنان ته نیا ئەرکیان به خپوکردنی مندال، چیشتلینان و خاویزکردنه وهی ناو مال بوو. ته نیا له بهر نه خوشی و بو چاره سه ری پزشکی بۆیان هه بوو سهردانی شار بکه ن و به شیککی زۆری ژیانیان لهو ئۆردوگا داخروه دا به سه ر ده برد. له بهر ئەوه ئۆردوگای ئەلتاش پیکهاته ی عه شیره تی و سونه تی هه بوو، بو زۆری به ی ژنان زه حمه ت بوو بچنه دهره وه ی ئۆردوگا که. خه ون و هه سه ره تی ژنان و کچانی ئۆردوگای ئەلتاش ده توانن ببنه هه وینی ده یان چیرۆک و پۆمان . زۆریک لهو کچ و ژنانه ی که پۆزگاریک له بهر کیشه ی کۆمه لایه تی و ئەرکی تاقه تیرپۆکی نی ژیان نه یان توانی بخوینن، له پاش گه یشتیان به ئەورووپا، پله کانی خویندنیان بری و جیگای شیاوی خۆیان له کۆمه لگادا دۆزیبه وه.

جمو جو ولی سیاسی و مه ده نی له ئۆردوگا

هه تا چه ند سالیک هه موو کاروباری نیل و عه شیره ته کان له ریگای سه رۆک عه شیره ت و ریش سه پییه کانه وه جیه جی ده کرا، به لام دواتر چینیک له لاوانی تیگه یشتوو په یدا بوون و ده ستیان کرد به راپه راندنی ئەرکه کانی خۆیان له نیو ئۆردوگا که دا. لاهه کان له نیو خۆیاندا راپۆزیان ده کرد و داخا زیبی پۆزانه ی خه لکه که یان ده گه یاند به کاربه ستانی ده وله تی عیراق و ئیداره ی یوئن.

هەلبەت ئەو لاوانە زۆرتەر لە لایەن کۆمیتە و رێکخستنهکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانە وە رێک خرابوون. دیارە لە سالی ۱۹۸۷ی زایینیە وە جموجوولی سیاسی حیزبی دیموکرات لە رێگای هەندیک لە کادر و ئەندامانی دلسۆزی ئەو حیزبە لە ئوردوگاگە دەستی پێ کردبوو. حیزبی دیموکرات بە دروستکردنی رێکخراوەکانی لاوان و ژنان، توانیی تا پادەیهکی زۆر کۆتایی بە گرژی و ئالۆزی نیوان عەشیرهتەکان بپێنێ و لاوان لە ژێر چەتری خوێ کۆ بکاتە وە و رێکیان بخت.

لە هاوینی ۱۹۸۹ی زایینی هەیهتیک حیزبی دیموکرات بە سەرپەرستی دوکتۆر حسینی خەلیقی، ئەندامی کۆمیتە ی ناوەندی ئەوکاتی حیزب، سەردانی ئوردوگوای ئەلتاشی کرد. دوکتۆر خەلیقی لە سەر سەحنە ی کۆمیتە ی حیزب و لە مینبەری مزگەوتەکانە وە قسە ی بۆ خەلک کرد. ناوبراو لە لایە ک خەلکی لە گەل ئامانجە نەتە وە بیەکان ئاشنا دە کرد، لە لایەکی دیکە وە هەولی دەدا خەلکە کە بە بێ جیاوازی ئایینی و عەشیرهیی، یارمەتی یە کتر بدەن. بە تاییەت دەوریکێ باشی گێرا لە مەسەلە ی ئاشتە وایی و پیکە وە ژیان لە نیوان باوەر مەندان ی ئایینی لە ئوردوگاگە.

هەرچەند ئەوکات هەندی لە مەلاکان کە یفیان بە قسەکانی دوکتۆر خەلیقی نە دەهات، بە لام ئەو توانیی کاریگەرییەکی باش و ئەرپینی لە سەر خەلکە گە بە گشتی دابنێ و لە دوای سەردانەکانی ئەو بۆ ئوردوگا، خەلکە کە بە تاییەت لاوەکان باشتر توانییان پیکە وە کاری هاوبەش بکەن. لەو سەر و بە ندەدا یەکیە تییەکانی لاوان و ژنان دامەزران و دەستیان بە کار و چالاک ی کرد.

یهکیه تییهکانی لاوان و ژنان توانیبیان به هاوکاریی کۆمیتته شارستانی
 حیزبی دیموکرات له ئۆردووگای ئهلتاش زۆر چالاکیی سیاسی،
 فه رههنگی، هونهری و وهرزشی ئه نجام بدهن. ئه مه جگه له وهی لاوان
 خاوهن به پۆه به رییه کی گشتی بوون، هاوکات له هر کام له عه شیره ته کان
 کۆمیتته ی ناوچه ش هه بوو. زۆر جار له بهینی کۆمیتته ناوچه کان کتبه رکئی
 سیاسی، فه رههنگی و وهرزشی به پۆه ده چوو. له ئۆردووگا چه ندین
 دهوره ی په روه رده بیی وهک: دهوره ی سیاسی، دهوره ی هونهری، دهوره ی
 فیربوونی زمان، دهوره ی پزشکی، دهوره ی خه یاتی و دارتاشی کرانه وه و هر
 ئه و دهوره و په روه رده نه بوون به هۆی به رزبوونه وهی ئاستی پیشکه وتن و
 رۆشن بیری لاوان. دیاره ئیداره ی یوئن له ئۆردووگا که له باری دابین کرنی
 جیگا و پێگا و که رهسته وه تا راده یه ک یارمه تیی لاوهکانی ده دا.

خویندنگە گانی ئۆردوۋوگای ئەلتاش

لە ئۆردوۋوگای ئەلتاش خویندنگەى شەخسىي تايبەت بە زمانى فارسى و ئینگىلىسى ھەبوو. ھەروەھا ھەتا چەند سالى خویندنگەى دەولەتیی تايبەت بە زمانى كوردی ھەبوو. زۆریك لە منالانى ئۆردوۋوگا لەو خویندنگانە فیىرى خویندن و نووسین بوون. سەرەتا تەنیا خویندنگەى فارسى ھەبوو. خویندنگەكان ھەمووی لە خشت و قور لەلایەن خەلكەكەو دەروست دەكران و كەرەستەى خویندن زۆر كەم بوو. لە خویندنگەكان، مندالەكان تا پینجەمى سەرەتایی وانەیان دەخویند. بەلام دواتر بە ھاتنى خاچى سوور و دواترىش یوئن بو ئۆردوۋوگا، كەرەستەى خویندن بو منالەكان دابین كرا. ھەروەھا بو پاڭراندنى كاروبارى خویندنگەكان كۆمیتەى مامۆستایان پیک ھات. ھەندیک لە

مامۆستاكان كه له سیسته می پهروهدهی ئییران پهروهده بوو بوون، شیوهی ههلسوکه وتیان له گه‌ل مندا له کان زۆر خراب بوو، به تایبته گه‌لیک جار له سه‌ر هه‌له‌یه‌کی بچووک منالیان دارکاری ده‌کرد. ئه‌و ئازاردانه وای له زۆر مندا له ده‌کرد که هه‌زیان له خویندن نه‌بی.

جگه له خویندنگه فارسییه‌کان، له سا‌لی ۱۹۸۴ ی زایینی له ئۆردووگا که قوتابخانه‌ی کوردی له ژیر ناوی قوتابخانه‌ی «موجاهید» له لایه‌ن ده‌وله‌تی عیراقه‌وه کرایه‌وه. مامۆستاكان، کوردی باشووری کوردستان بوون. قوتابخانه‌که دابه‌ش بوو به‌سه‌ر دوو به‌شی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی. به‌شی ناوه‌ندی ته‌نیا دوو سا‌ل به‌رده‌وام بوو، به‌لام به‌شی سه‌ره‌تایی چه‌ند سا‌لیک به‌رده‌وام بوو.

من بۆ خۆم یه‌که‌م جار له‌و قوتابخانه‌یه‌ فییری خویندن و نووسین به‌ زمانی کوردی بووم. ریژه‌یه‌کی زۆر له مندا‌لی ئۆردووگا له‌و خویندنگه کوردییانه‌ ناو نووسییان کرد. چاکم له‌ بیره‌ بابم له‌ په‌یوه‌ندی له‌ گه‌ل خویندنگه کوردییه‌کان زۆر هه‌لو‌یستی نه‌ته‌وه‌ییی هه‌بوو و ده‌یگوت، ئیمه کوردین و ده‌بی هه‌مووتان بچن به‌ زمانی کوردی بخوینن.

خويندنه وه و خۇپىگه ياندنى لاوان

هه تا چەند سالى دەسپىك، ئۆردووكاي ئەلتاش لەبەر ئەوهى ئۆردووكاگه كى داخراو بوو، زۆر جار ئەو لاوانه كى خولياي خويندنه وهى كىتپيان هه بوو، زۆر به زهحمەت كىتپيان دەست دەكەوت، بەلام دوا جار ژماره يەك لە لاوان توانپيان پەيوەندى لەگەل نووسەرانى كورد لە بەغدا بگرن و سەردانىان بكەن. ئەوان لەگەل خۇيان كىتپى كوردپيان دەهیناوه بو ئۆردووكاگه.

نووسەر و وهگىرى به توانا كاك كەرىم تاقانە، كە ئىستا لە ولاتى سوید دەژی، يەك كىك لەو لاوه رووناكپیرانە بوو كە پتر لە هه مووان سەردانى نووسەرانى كوردى لە بەغدا دەكرد. ئەو زۆرتەر لە لاوانى دىكەى ئۆردووكا بابەتى ئەدەبى بو گۆشار و پوژنامە كوردپیه كانى بەغدا

وهك: پاشكۆی پۆژنامهی عیراق، هاوکاری و پهنگین دهنووسی.

ههروهها زۆر كهسی دیکه له مالى خۆيان كتيبخانهی شهخسيان ههبوو كه زۆر جار دهیان خسته خزمهتی لاوان.

زۆریك له لاوان و ژنان بهوپهري چهز و خولیاوه فییری زمانی كوردی دهبوون، پۆژنامه دیوارییان دهردهكرد و له زۆربهی پێوره سمهكاندا چالاک بوون و له ئهوپهري بى ئیمكاناتیدا بهرنامهی هونهرییان پيشكەش دهكرد. ریکخواههكانى لاوان و ژنان توانییان له ماوهی كار و چالاکیی خۆیان له ئۆردووگای ئهلتاشدا، زۆر لاوی بهئهموون پهروه ده بکهن، به خۆشییهوه زۆریك له لاوانه ئیستا له ولاتانی ئهورووپایی له زۆر بواردا گهشهیان کردوه و گهیشتهوه ته ئاستیکی باش له ژياندا.

یهکیهتی ژنان، ریکخواویکی زۆر چالاک بوو. توانیی تارادیهك به كار و چالاکییهكانی خۆی کوتایی به ههندیك دیاردهی قیزهونی وهك: ژن به ژنه و ژن به زۆر به میرددان بهینى. یهکیهتی ژنان كچانی هان دها بچنه بهر خویندن و له كۆر و كۆبوونهوه سیاسی و فرههنگیهكانی ئۆردووگاكهدا بهشدارى بکهن. بۆ ئهم کاره زۆر جار ئهگهر پێویستی بکردایه سهردانی بنه ماله كانیان دهكرد و باوك و دایكه كانیان پازى دهكرد رینگه بدهن ژن و كچه كانیان بهشدارى له چالاکییهكاندا بکهن. ئهوان له زۆربهی پێوره سمه نهته وهی و حیزبیهكاندا چالاكانه بهشدارییان دهكرد. بهشیکی زۆر لهو ژنانه ئیستایش له كوردستان و دهرهوهی ولات چالاکن . جیا له حیزبی دیموکرات، ئهندام و لایهنگرانی حیزبی کۆمنیستی ئیران - کۆمهلهش له ئۆردووگا چالاک بوون.

ئۆردووگای ئهلتاش دوو كتيبخانهی گشتی لى بوو. كتيبخانهی

«پیشەوا» که لە لایەن حیزبی دیموکراتەوه دامەزرا و کتیبخانەى «پیشەرە»یش که هیى دۆستانى کۆمەڵە بوو. من بۆ خوّم لە گەڵ چەند کەس لە لاوان هەموو روژانى هەینی لە کتیبخانەى پیشەوا خوڤەخشانە کارم دەکرد.

لاوان بە هەر یەکی باشیان لەو دوو کتیبخانەى هەرگرت. من و کۆمەڵیکى دیکە لە لاوهکان زۆر حەزمان لە خویندنهوى روّمان بوو، بە تايبەت روّمانى تايبەت بە ئە دەبیاتی چەپ که که متر لە کتیبخانەى پیشەوا دەست دەکەوت و زۆتر لە کتیبخانەى پیشەرە بە ئەمانەت وەرمان دەگرت و دەمانخویندەوه.

بە تايبەت ئاشناىه تیم لە گەڵ کاک کەریم تاقانە بووه هۆى ئەوه زۆتر روو لە دونیای خویندنهوه بکەم و روّمان و بەرههه مى نووسەرانى گەورهى دنیا بە دوو زمانى کوردى و فارسى بخوینمهوه. لە درێژهى ئەم نووسینه دا، دەگەریمهوه سەر دۆستایه تیی خوّم و تاقانە.

ئەندام و لایهنگرانى حیزبى دیموکرات و کۆمەڵە زۆر ئاسان نەبوو سەردانى کتیبخانەکانى یه کتر بکەن. ئەوهیش لە بەر هەندیک جیاوازیى سیاسى و فیکرى که لە نیوانیاندا هەبوو. ریکخستنهکانى دیموکرات و کۆمەڵە وهک دوو حیزبى سیاسى که مهیدانى تیکۆشانیان روژههلاتى کوردستان بوو، دهیاننوانى لە زۆر بواردا هاوکارىی یه کتر بکەن، بەلام بە داخهوه نهیانکرد.

دیاردەیی سەله فیگەری لە ئۆردووگای ئەلتاش

زۆربەیی مەلاکانی ئۆردووگای ئەلتاش وەک ئەرکی ئایینی کاری شەرعییان دەکرد و زۆرتر ئامۆژگاری و پێنۆینی خەلکیان دەکرد، بەلام لە سالانی دوایدا دیاردەیی سەله فیگەری لە ئۆردووگاکی سەریهه‌لدا. سەله فییه‌کان زۆرتر دزایه‌تی پیکخستنه‌کانی حیزبی دیموکرات، کۆمه‌له و کار و چالاکیی لاوان و ژنانیان دەکرد.

سەله فییه‌کانی ئۆردووگای ئەلتاش که به «وه‌هابی» به‌ناوبانگ بوون، توانییان ژماره‌یه‌ک له ئەندام و لایه‌نگرانی حیزبی دیموکرات و یه‌کیه‌تی لاوان بکه‌نه لایه‌نگری خۆیان. ئەو که‌سانه له‌ژێر کاریگه‌ریی بیرو و بانگه‌شه‌ی گرووپه‌ توندپه‌وه‌کانی باشووری کوردستان، دزایه‌تی هه‌ر جوهره‌ بیڕیکی نه‌ته‌وه‌یی و ئازادیه‌خوازانه‌یان ده‌کرد.

گۆقار و بلاوكر اوهكانى ئۆردووكاى ئەلتاش

پۆژنامە ديوارىيەكان

پۆژنامە ديوارىيەكان لەلايەن يەكپەتەيى لاوانەو مانگىك جاريك لە ھەموو ناوچەكان دەردەچوون. باس و بابەتى نيو پۆژنامە ديوارىيەكان زۆرتەر سەبارەت بە ژيانى خەلكى ئۆردووكا و كار و تىكۆشانى لاوان بوون و ھەروەھا بابەتى ئەدەبى و ھەرھەنگىشيان تيدا بوون. مەبەست لەدەركردنى پۆژنامە ديوارىيەكان زۆرتەر دەرخستن و بەرجەستەكردنى ئاستى توانايى و تىگەيشتنى لاوان بوو. گەلەك جار لاوان كىبەركىي پۆژنامە ديوارىيەكان دادەنا و ھەر كام لە پۆژنامە ديوارىيەكان كە لە بارى نيوپۆكى بابەت و دىزايىنى ھونەرىيەو بەشتر بوايە، لەلايەن لىژنەى داوەرانەو خەلات دەكرا. زۆرىك لە لاوانى ئۆردووكا لە پىگاي پۆژنامە

دیوارییه کانه وه دهستیان به نووسینی بابته کرد، به لام دوا جار که ده رکیان به ئاستی تواناییی خۆیان کرد، بابته کانیان دهنارد بو گۆشار و رۆژنامه کانی به غدا و بلا و کراوه کانی یه کیه تیی لاوان له کۆیه. من بو خۆم ده سپیک له ریگی رۆژنامه دیواری «دالاهۆ» وه تیکه ل به کاری نووسین بووم.

گۆشاری بانگه واز

ئه و به شه ی له لاوانی ئۆردووگا که پيشتر رۆژنامه دیوارییان دهرده کرد، ئه م جارهیان بیریان له وه کرده وه گۆشاریک دهر بکه ن. بو بلا و کردنه وه ی گۆشاره که ده بوايه له پيشدا ئیزن له ده ولته تی عیراق وه ریگرن. له پاش وه رگرتنی ئیزن له حکوومه ت، یه که م ژماره ی گۆشاریک به ناوی « بانگه واز » چاپ و بلا و کرایه وه. باس و بابته کانی گۆشاری بانگه واز زۆتر کۆمه لایه تی، ئه ده بی، بابته تی فۆکلۆر و بابته تی تایبته به مندالان بوون. ئاکۆ ئه لیا سی، ره حیم محمه دی، محیه دین پالانی «هیرش» و کاوه خوسره وی ده سته ی نووسه رانی گۆشاری بانگه واز بوون.

گۆشاری بانگه واز ته نیا پینج ژماره ی له بلا و کرایه وه. بلا و بوونه وه ی گۆشاری بانگه واز سه رباری هه ر چه شنه که موکۆرییه که که هه یبوو، له ئۆردووگایه کی داخرا و بیبه ش له سه رچاوه و که ره سته ی پیویستی تایبته به چاپ و بلا و کردنه وه، له نه وعی خۆیدا باش بوو و له وه ده چی توانییتتی خزمه تیک بکات به به شیک له لاوانی ئۆردووگا که تینووی خۆیندنه وه و نووسین به زمانی کوردی بوون.

۲ نۇمرا

بانگەواز

گۇفارىكى ئەدەبى - كۆمە ندىيە تى يە

۵۱۳۷۲

۱۹۹۳ ز

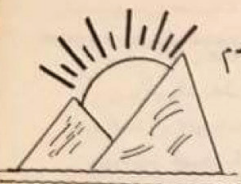
گۆڭقاری چرۆ

گۆڭقاری «چرۆ» که گۆڭقاری دهستهیهک له مامۆستاکانی ئۆردووگا بوو، له سالی ۱۹۹۶ ی زابینی له ئۆردووگای ئهلتاش چاپ و بلاو کرایهوه. گۆڭقاره که به دوو زمانی کوردی و فارسی بوو. گۆڭقاری چرۆ ته نیا نۆ ژماره ی لی بلاو کرایه وه. ئه و گۆڭقاره له کاتیکدا چاپ و بلاو کرایه وه که پێژهیه کی بهرچاو له لاوان له بواری نووسینی بابته به زمانی کوردی چالاک بوون و بابته کانی خۆیان له گۆڭقاره که دا بلاو ده کرده وه. بابته کانی گۆڭقاری چرۆ زۆرتتر بابته کی کۆمه لایه تی، فه رهه نگی، ئه ده بی و راپۆرتی تایبته به ره وشی ئۆردووگا بوو. که مال پالانی و فه ره ی دوون مورادی دوو ده وره به پێوه به ری گۆڭقاری چرۆ بوون.

گۆڭقاری ئاوینه

گۆڭقاریکی تایبته به لاوانی ئۆردووگای ئهلتاش بوو که له لایه ن ژماره یه ک له لاوانی ئۆردووگاوه بلاو ده کرایه وه. له گۆڭقاری ئاوینه دا زۆرتتر بابته کی ئه ده بی و کۆمه لایه تی ئه و به شه له لاوان بلاو ده کرایه وه که تازه هاتبوونه گۆره پانی نووسین و ده یانویست توانا بییه کانی خۆیان تاقی بکه نه وه. گۆڭقاری ئاوینه ته نیا چه ند ژماره یه کی لی بلاو کرایه وه. ئه و گۆڭقاره له ژیر سه ره په رستی و چاودێریی نووسه ر و وه رگیپر کاک که ریم تاقانه دا بلاو ده بووه وه. کاک که ریم بۆ خۆی سه ره جم بابته کانی ئاوینه یشی تایپ ده کرد.

چرو

چرو ژماره‌ی «۲» سالی یەكەم

۲

چرو

چرو، گۆنئاریکی ئەرمەنگی - ئەدەبى - کۆمەڵەى ئەسە

کە لە لایەن : کۆمەڵەى مامۆستاىان لە ئوردوگوای گۆردە

پەنابەرە ئێترانس یەکان لە رۆژى (الطاس) بۆدە بۆتە وه

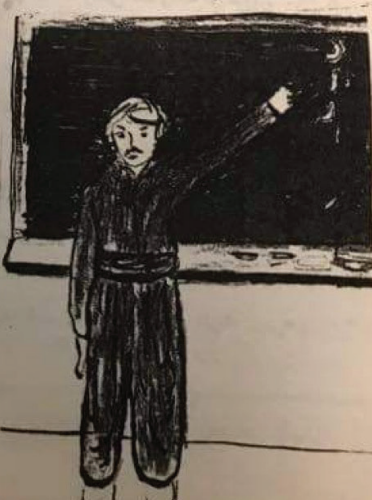
۱۳۷۵

۱۹۹۶

پاڤىزى

***** پاڤىزى ۱۹۹۶ ز. ***** ۱۳۷۵ ه. *****

چرو ژماره‌ی «۲» سالی یەكەم

گۆقاری ریبین

له ساللی ۲۰۰۰ی زایینیدا جموجوولی ئەدەبی و فەرھەنگی لەنێو لاوانی ئۆردووگای ئەلتاشدا بەرفراوانتر بوو. ئەو بەشە لە لاوان کە زۆرتر سەرقالی خۆپندنەو و نووسین بە زمانی کوردی بووین، بیرمان لەووە کردەووە گۆقاریکی تاییەت بە خۆمان دەر بکەین. سەرنجام بەو پەری زەحمەت و ماندوو بوونەووە توانیمان گۆقاری ریبین چاپ و بڵاو بکەینەووە. ئێمە بە دەست بابەتەکانی «ریبین» مان دەنووسیبیەووە و بەرێمان دەکرد یەکیەتی لاوانی دیموکراتی کوردستان ئێران لە کۆیە بۆیان تایی دەکردین. لە دواي ئەووی کە بە تاییکراوی بۆیان دەناردینەووە، ئەوجا لە لای بەرپرسی ئۆردووگا ئیزنمان وەرەگرت بۆ ئەووی بڵاوی بکەینەووە. لەبەر ئەووی بۆ خۆمان باری داراییمان باش نەبوو، دەماندا بە بەرپرسی بەشی مایلی «یوئین» تاکوو نوسخەیی فرەترمان بۆ کووپی بکات.

گۆقاری ریبین هەرچەند تەنیا چەند ژمارەییەکی لێ بڵاو بوووەو، بەلام بە قەولی کاک کەریم تاقانە کە بەرپۆبەری گۆقارەکە بوو، گۆقاریک بوو پوو مەجلیسی هەبوو. شایانی باسە تاقانە گۆقارەکەیی دەگەیانندە ناوەندە پۆشنبیریەکان و پێوەندیی لەگەڵ نووسەراندای پتەو بوو. ریبین هەم لە باری پێنوسەووە جوان و یەکدەست بوو، هەم هەلگری زمانیکی پاراو و بێ گری و گۆل بوو، هەم بابەتەکانیشی دەولەمەند بوون.

گۆقاری ریبین کە گۆقاریکی فەرھەنگی، ئەدەبی و پۆشنبیری بوو، دواییین گۆقار بوو کە لە ئۆردووگادا بڵاو بوووە. لە ژمارەیی یەکەمدا ئەم کەسانە لە دەستەیی نووسەرانی بوون: کەریم تاقانە، محیەدین پالانی «هیرش»، موقەدەم خوسرهوی «سارۆ»، جەلال ئەلیاسی، مەنسور عەزیزی،

پىيىن

زىستان - بەھارى ۱۳۸۰

ژمارە ۳ و ۴

كۆپىك بە بۇنەى ۸ى مارساوه لە ئۆردووكاي رۇمادى

رئورەسىمىكى بەشكۆ بە بۇنەى (نەورۇزاوه لە ئۆردووكاي رۇمادى

لەم ژمارەیدە دا:

- * ۳ ھەلۆیستە بەک
- * ۴ رێبەرانی سەدەى ۲۱
- * ۵ كورد و كوردستان لە پێڕەوى مێژوو دا
- * ۷ لاوانى ئێمە لە سەدەى ۲۱ و . . .
- * ۸ لێك نامۆ بوونى كچان و كورپان لە . . .
- * ۹ چۆن لە كۆتەكانى پیاو رزگار دەبین؟
- * ۱۰ لە ھەر كوێ ھەبى با نوێتەر بىن
- * ۱۱ با دلسۆزى زمانەكەمان بىن
- * ۱۲ كۆننێر گراس بۆ ناشتى دەدوێ
- * ۱۴ من و . . . مەرگى داىكم
- * ۱۴ راوھ ماسى
- * ۱۵ چەند كۆپلە نووسىنێكى "كارو"
- * ۱۶ تەمەنێكى كورت و خزمەتێكى گەورە
- * ۱۷ دەستى ژنەكەت ماچ بەكە
- * ۱۹ چەند پارچە شیعەر
- * ۲۱ ھاوسەر گرتن و چەند قسە بەكە
- * ۲۲ راز و رەمزى سەرگەوتن

دەستى كارگێران:

- * كەرىم تاقانە
- * موقدەم خوسرهوى
- * بەيات ئەلباسى
- * جەلال ئەلباسى

ناو و نیشان:

جمهورية العراق - مدينة الرمادي - ص . ب : ۲۴۶

- ریبین.

رێبەن

گۆژاریكى وەرزانییە، لە لایەن لاوێ كوردە نێزانییە پەنابەرەكانى ئۆردوگای رۆمادییەوێ دەردەچێ.

ئاگادارییەكى پۆبۆست:

داوامان لە گشت خاوەن بیرو بەمەرەدارەكان، بەتایبەت لاوان، ئەوێە كە بە ناردنى: ھەوان، وتار، لێكۆلینەوێ، شیعەر، چۆزك، تەرح و وێنە و . . . ھاوكاریی "رێبەن" بکەن. ھەر تا دەگەین با بابەتەكان نوێن بێو كەمتر لە بڵاوكرێاوە كوردیەكان دا بڵاو كرابنەوێ.

ھەر لە كاتى ناردنى بابەتەكان دا نەم خالانەى خوارووە

لەبەرچاو بگرن:

۱- لە یەك دیوی لاپەرەكە بنوسن و بابەتەكە لەسێ

لاپەرەى نەم گۆقارە درێژتر نەبێ.

۲- بابەتى وەرگێردراو دەبێ دەقە نەسلى بەكەشى لەگەل

بێ.

۳- نەگەر لە بابەتەكان دا، كەلك لە سەرچاوێ وەرگێراو،

لە پەراویز دا ئامازەى بێن بگرن.

۴- نووسەر لە بەراصبەر روانگە و بۆجۆنى خۆی دا

بەرزبیسارە، نەك "رێبەن".

۵- "رێبەن" بە لەبەرچاو گرتنى ئێوێوێكى بابەتەكان،

مافى كورتكرنەوێ و دەستكاریى نووسینەكانى ھەبە.

۶- ئەو بابەتەكانى دەگەنە "رێبەن" بڵاو كرتنەوێ یان

نەكرتنەوێ، بۆخاوەنەكانیان نائێردنەوێ.

"رێبەن"

بەیات ئەلیاسی، سوعد بەیگی. لە دواى ژمارەى یەكەمەوه، دەستەى نووسەرەن بوون بەم كەسانە: كەرىم تاقانە، محیەدین پالانى، موقەدەم خوسرەوى «سارۆ»، جەلال ئەلیاسی و بەیات ئەلیاسی.

گۆڤارى پېیین تەنیا چوار ژمارەى لى بڵاو بوووه، بەلام دواتر بە هۆى مەملانى و دووبەرەكى لەنێوان بەلەكانى حیزبى دیموکراتدا، یەکیەتیی لاوان لە كۆیە بۆیان تاییب نەكردین و گۆڤارەكە پراوەستا. ئەم مەملانى و بوونەقوربانییەى پېیین، شتێك بوو ئێمە سالانیك دواتر پێمان زانى. گۆڤارى پېیین هەرچەند تەمەنى كورت بوو، بەلام لە بواری رۆشنبیرییهوه خزمەتێكى باشی بە زمانى كوردی و بە لاوانى ئۆردووكايش كرد.

وهك پێشتر ئاماژەم پى كرد، پېیین لە بارى پینووس و دەولەمەندییە بابەتەوه، چەندان هەنگاو لە گۆڤارەكانى بانگەواز و چروۆ لە پێشتر بوو. بە تاییبەت رۆل و شارەزاییی كاك كەرىم تاقانە هەم وهك بەرپۆهەبەر و هەم وهك ئیدیتۆریش، لە ئامادەكردن و بەرپۆهەبردنى گۆڤارەكەدا دیار و بەرچاو بوو، لەبەر ئەوهى لە بواری نووسین و وهرگێراندا ئەزموونى زۆرتر بوو و زمانە كوردییەكەیشى لە هیى ئێمە باشتەر بوو.

تاقانە لاویكى خۆپسك و بەهرەمەندی ئۆردووكا بوو. بەردەوام بەهرەى خۆى دەخستە خزمەتى لاوانى ئۆردووكا. بە تاییبەت من بۆ خۆم زۆر لێیهوه نزیك بووم و لەبارەى رێزمان و پینووسى كوردییەوه زۆرى لێوه فیڕ بووم.

تاقانە ئیستایش لە سوید وهك وهرگێر و نووسەریكى پەوانبێژ و سەلیقەپەنگین لە دونیای ئەدەبى كوردیدا چالاكە و تا ئیستا چەندان

به رهه می ئە ده بیی پیشکه شی کتییخانه ی کوردی کردوو. به هه ردوو
زمانی کوردی و سویدی دهنووسی و وه ده گێری.

تاقانه، نه یده هیشت کاته کانی به شتی لاهه کییه وه به فیرو بچیت،
به لکو به ره وهام سه رقالی خویندنه وه و وه گێران بوو. من به ره وهام
سه ردانیم ده کرد و شتی لیوه فیر ده بووم. زۆر جار دوانیوه پروان، هه تا
خۆر ئاوا ده بوو، له بیابانی ئۆردووگادا پیکه وه بیاسه مان ده کرد و به
قسه و باسوخواس سه بارهت به ئە ده بیات و زمانی کوردی کاتمان
به سه ره ده برد.

جاریکیان پیکه وه له به غدا سه ردانی مالی مامۆستای گه وه و نه مر
«حه مه ی مه لا که ریم» مان کرد و مامۆستایش کۆمه لیک کتییی به دیاری
پیشکه ش کردین، یادی مامۆستا حه مه یش به خیر.
ئهم دیرانه وه ک وه فای هاوړییه تی و وه ک راستی دهنووسم.

چارەنوسی ئۆردوگوای ئەلتاش

شەری دووھەمی کەنداو لە نیوان عێراق و ھیزە ھاوپەیمانەکان بە ریبەریی ئەمەریکا دەستی پێ کردبوو. ئەوھیش لە دواى ئەوھى عێراق وڵاتى کوهیتى داگیر کردبوو و ئامادە نەبوو بەو ئاسانییە لەو وڵاتە بکشیتەو، بەلام دواجار لە لایەن ھیزە ھاوپەیمانەکانەو پاشەکشە بە ھیزەکانى عێراق کرا. ئەمەریکا ھیرشى ھەواییى بۆ سەر عێراق دەست پێ کرد و درەنگانى شەو چەندان شوینى ستراتییى عێراقى کردە ئامانجى ھیرشەکانى خۆى. ئالۆزییەکان لە عێراق، خەلکى ئۆردوگوای ئەلتاشى نیگەرەن و پەریشان کردبوو. لەو سەرۆبەندەدا بوو کە بە شیکى بەرچاوا لە خەلکە کە بە خەرجى خۆیان و بە نھینى، لە چەند قۆناخى جیا جیادا، گەرانەو زیدی بابوبایرانى خۆیان لە رۆژھەلاتى کوردستان.

خه لکه که له پێشدا ده چوونه شارۆچکهی که لار له باشووری کوردستان و پاشان له ویوه ده گه رانه وه بۆ سه رپێلی زه هاو. له و سه رده مه دا که لار و به شیکی زۆر له شاره کانی دیکه ی باشووری کوردستان، له دوا ی راپه رینه که ی سا ل ١٩٩١ ی زایینی، له لایه ن هێزه کوردیه که نه وه ئازاد کرابوون. هه ر له و سا له دا به هاوکاری و کارئاسانی پێکخراوی نه ته وه یه کگرتووه کان چه ند کاروانی دیکه له په نابه رانی ئۆردووگا که به رێ کرانه وه بۆ و لا ت.

شایانی باسه رپێژه یه کی به رچاویش له په نابه ران، دوا ی ئه وه ی له ئیداره ی یوئن له ئۆردووگای «ئه لتاش» ناو نووسیایان کردبوو، به رێ کران بۆ و لا تانی ئه ورووپایی.

له پرۆسه ی کاروباری یوئن دا، زۆر په نابه ر بوونه قوربانی و مافیان پێشیل کرا. له م کاره دا هه م کارمه ندانی یوئن ده ستیان هه بوو، هه م ئه و که سانه ی که به شیوه یه ک له شیوه کان بوو بوونه ده مرپاست و نوینه ری خه لک لای یوئن.

له سا لی ٢٠٠٣ ی زایینیدا، ئه مه ریکا به هاوپه یمانی بریتانیا هێرش ی کرده سه ر عێراق و پێژیمی به عسی رووخاند. له و ده مه دا په نابه رانی ئۆردووگای ئه لتاش به شیکیان به ره و سنووری ئورده ن رۆیشتن و به شیکی دیکه یان گه رانه وه بۆ باشووری کوردستان. ئه وانه ی که روویان له ئورده ن کرد، له ژیر چاودیری پێکخراوی نه ته وه یه کگرتووه کاند، به چه ند کاروان له ئۆردووگای ئه لکه رامه وه به رێ کران بۆ و لا تانی ئه ورووپایی، ئه وانه ییش که گه رانه وه بۆ باشووری کوردستان له چه ند شوینیک نیشته جێ بوون. جێگای باسه که سا لی ٢٠١٥ ی زایینی، ژماره یه ک له و په نابه رانه که له شیره وه نی که لار بوون، له رێگای قاچاخه وه روویان له هه نده ران کرد و له چه ند و لا تی ئه ورووپایی نیشته جێ بوون.

ئەنجام

ژیانی سەخت و تاقەتپرووکیینی ھەزاران پەنابەری کورد لە ئوردوگوای ئەلتاش، نەک ھەر نەیتوانی ئەم خەلکە بە چۆکدا بێنیت و شیرازەى ژيانان ھەلبۆھشینیتەو، بەلکو بوو بە ھۆى خۆراگری و ورەبەرزى زیاتریان لە ژياندا. رۆحى لیبووردەيى و خۆشەويستیيان بۆ يەکتەر بووبوو بە ھۆى ئەوھى باشتر بەسەر سەختیيەکانى ژياندا زال ببن و بە چاوى پەر لە ھىواوھ پرواننە داھاتووى ژيانى خۆيان. زۆر يک لەو منالانەى کە کاتى خۆى لە ئوردوگوای پەر لە دەرد و ژانى ئەلتاشدا ھاتنە دونيا و گەورە بوون، ئەمپۆ لە ولاتانى ئەوروپايى، زیاتر لە ھەر کەس، قەدرى خۆشییەکانى ژيان دەزانن و بە ئاسوودەيى دەژين، بەلام ئەوھى ھەرگیز لە يادوھریياندا کال نايیتەوھ و ناتوانن لە بىرى بکەن، فەنابوونى ژيانى منالبيانە.

سەرچاوەکان:

- ژيانى ئاوارەيى ئەلتاش - رۆمادى - رەحيم محەممەدى

- ژان و ژيان - د. حسینی خەلیقى

چەند دېر لەبارەى خۆمەوە

سالى ۱۹۷۷ى زايىنى لە گوندى بازگى دەشتى زەهاو، لە پارىزگاي كرماشان، لە دايك بووم. سى سالان بووم بە هۆى شەپى هەشت سالەى ئىران و عىراقەو لەگەل بنەمالەكەمدا ئاوارەى و لاتى عىراق بووم و لە ئوردوگاي ئەلتاش لە باشوورى عىراق گىرساينەو.

لە خویندنگەى ناوخۆيى و دەولەتى، لە ئوردوگا، فىرى خویندن و نووسين بە زمانەکانى كوردى و فارسى بووم. سالى ۱۹۹۶ دەستم دايە كارى ئەدەبى و فەرەنگى. يەكەمىن جار لە رۆژنامە دىواريى «دالەهۆ» دا نووسيم. دواتر نووسين و بەرەمى خۆمم لە گۆشارى «رەنگين» و «هاوكارى» دا بلاو كردنەو.

سالی ۱۹۹۹ له ئۆردوگوای ئەلتاش به هاوکاری له گه‌ل هاوڕێکانم
گؤقاری ریبین و ئاوینه-مان بلاو کرده‌وه.
ئێستا ئەندامی سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسانی سویدم.
به درێژایی ۸ سال وهک پێشکه‌شکار و ئاماده‌کاری به‌رنامه‌ی
فه‌ره‌ه‌نگی و نووچه، له دوو ته‌له‌فیزیۆنی «نه‌ورۆز» و «ئاریه‌ن» دا، له
ستۆکهۆلم، کارم کردوه.

به‌ره‌مه‌ چاپکراوه‌کانم

- ۱- پرزه‌ی واران پاییز (کۆمه‌له‌شيعر)، سالی ۲۰۱۰.
- ۲- ماسی سيبه‌ بويچکه‌ له (چيروکي منالان)، سه‌مه‌د بيه‌ره‌نگی،
و. له فارسییه‌وه بو کوردی، چاپی یه‌که‌م ۲۰۱۱، چاپی دووهم ۲۰۱۵
- ۳- مه‌گه‌ر له ولات خوه‌تان خه‌ر نيبه‌ (چيروک)، عه‌زیز نه‌سین، و. له
فارسییه‌وه بو کوردی، سالی ۲۰۱۳.
- ۴- دۆه‌ته‌ له‌ی کره‌میت‌فرووش (چيروکي منالان)، هانس کریستیه‌ن
ئاندرېسین. و. له فارسییه‌وه بو کوردی، سالی ۲۰۱۹.
- ۵- مامراویه‌ ناشیرینه‌گه‌ (چيروکي منالان)، هانس کریستیه‌ن
ئاندرېسین، و. له فارسییه‌وه بو کوردی، سالی ۲۰۱۹.
- ۶- پیبی جووراو درێژ ناسید؟ (چيروکي منالان)، ئاسترید لیندگرین،
و. له فارسییه‌وه بو کوردی، سالی ۲۰۱۹.

- ۷- جۆجەلە و مامراويىيە بۆچكەلە (چىرۆكى منالان)، قىلادىمىير سۆتايىف، و. لە فارسىيەوہ بۆ كوردى، سالى ۲۰۱۹
- ۸- جەزنى خاوەنكار (لىكۆلىنەوہ)، سالى ۲۰۲۰
- ۹- ئەدەبىياتى كلاسىك و ھاوچەرخى كرماشان و ئىلام (لىكۆلىنەوہ)، سالى ۲۰۲۰
- ۱۰- ئۆردوگاي ئەلتاش، ئەزموون و خۇراگرى (يادەوہرى)، سالى ۲۰۲۰.

اردو گاه

الناتق

تجربہ و ایستادگی

سارو خسروی

نام کتاب:
اردوگاه آلتاش، تجربه و ایستادگی

موضوع: خاطرات
نویسنده: سارو خسروی
طراحی: آسو مامزاده
چاپ اول: ۲۰۲۱

فهرست

۵۰	● مقدمه
۵۳	● آغاز جنگ و سیل مهاجرت
۵۵	● ترکیب جمعیتی
۵۶	● انتقال به التاش
۶۰	● زندگی و معیشت آوارگان
۶۲	● خصوصیات و استقامت پناهندگان اردوگاه التاش
۶۴	● محیط اردوگاه التاش
۶۶	● فعالیتهای سیاسی و مدنی در اردوگاه
۶۹	● مدارس و مکانهای آموزشی اردوگاه التاش
۷۱	● مطالعه و خودسازی جوانان
۷۴	● پدیدهی سلفی‌گری در اردوگاه التاش
۸۰	● فرجام اردوگاه التاش
۸۲	● نتیجه
۸۳	● چند سطر درباره‌ی نویسنده

مقدمه

انسان، آن هنگام که به سبب عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی یا مسئله‌ی تغییرات اقلیمی از زادگاه و سرزمین خود به مکانی دیگر مهاجرت می‌کند، مهاجر یا پناهنده خوانده می‌شود. از آغاز حیات بشر، انسانها در جستجوی زندگی بهتر و یا برای حفاظت از جان خود مهاجرت کرده‌اند. امروزه مهاجرت پدیده‌ای جهانی شده است. به ویژه، هنگامی که جنگ قدرت و منافع میان کشورهای اقتدارطلب رخ می‌دهد، موج مهاجرت، شدت بیشتری می‌یابد.

خاورمیانه که روزگاری مهد بخشی از تمدن بشری و گهواره‌ی همزیستی ملل بوده است، اکنون به دلیل جنگهای قومی و مذهبی، شاهد موج مهاجرت و آوارگی انسانها از سرزمین خویش است. بدیهی

است که تجربه‌ی مهاجرت میان افراد مختلف یکسان نیست. به عنوان مثال، وضعیت پناهندگانی که برای کار و زندگی بهتر به کشوری توسعه یافته پناهنده می‌شوند، با وضعیت آن پناهندگانی که به خاطر جنگ بی‌خانمان گشته‌اند و به ناگزیر به سرزمینی آرام و به دور از جنگ می‌گریزند، بسیار متفاوت است. متأسفانه تا به امروز، اکثر مهاجران و پناهندگان خاورمیانه به دلیل جنگ خانمانسوز دولت-ملتها، زادگاه خود را ترک می‌کنند و سرنوشت خود را به قضا و قدر می‌سپارند.

جنگ، خشونت، پایداری شدن حقوق، فقدان امنیت و آزادی در کشورهای خاورمیانه از عوامل اصلی پدیده‌ی مهاجرت در این منطقه هستند. تا زمانی که کشورهای پیشرفته‌ی جهان نیازمند نیروی کار باشند و تا آن هنگام که جنگ و رقابت سیاسی، مذهبی و اقتصادی میان کشورهای اقتدارطلب تداوم داشته باشد، پدیده‌ی مهاجرت و پناهندگی پایان نخواهد یافت.

کوردستان، زادگاه کوردها، بیش از صد سال است که از سوی ابرقدرتها میان دولت-ملتهای ایران، عراق، ترکیه و سوریه تقسیم شده است و تا به امروز صحنه‌ی جنگ خانمان برانداز میان این کشورها و میدان رقابت قدرتهای بزرگ جهانی بوده است. پیامد این جنگها، آوارگی میلیونها کورد از هر چهار بخش کوردستان بوده است.

پناهندگان اردوگاه «التاش» از کوردهای شرق کوردستان بودند که به سبب جنگ هشت ساله‌ی ایران-عراق آواره و سرگشته‌ی سرزمینهای دیگر گشتند و چند دهه از زندگی خود را در بیابان جهنمی «التاش» به سر بردند.

این نوشتار کوتاه، نگاهی گذرا به زندگی و وضع روزمره‌ی پناهندگان التاش می‌افکند. پناهندگانی که به صورت جمعی مهاجرت کردند و اکنون خود، فرزندان و نوه‌هایشان هنوز رؤیای سرزمین مادری را در سر می‌پرورانند.

در این نوشته تلاشم بر آن بوده است که اراده‌ی پایداری و ایستادگی پناهندگان و به خصوص کار و فعالیت‌های ادبی و فرهنگی جوانان اردوگاه را تا حدودی بازنمایانم؛ چرا که خود من نیز یکی از این جوانان بوده و در اکثر این فعالیتها مشارکت داشته‌ام.

دست آخر، زندگی و سرگذشت پناهندگان شرق کوردستان در اردوگاه «التاش» بخشی جدایی‌ناپذیر از تاریخ ملت ماست. ایستادگی و تجربه‌ی زندگی این پناهندگان می‌تواند برای نسل‌های آینده حاوی درس‌هایی مهم و سرنوشت‌ساز باشد.

سارو خسروی

استکهلم - سوئد، ژوئن ۲۰۲۰

آغاز جنگ و سیل مهاجرت

در سال ۱۹۸۰ میلادی جنگ میان رژیم تازه به قدرت رسیده‌ی ایران با عراق در گرفت. در نتیجه‌ی بمباران هوایی و توپباران زمینی نیروهای متخاصم، موج آواره‌گی و مهاجرت کوردهای مناطق «مهران»، «قصرشیرین»، «سرپل ذهاب» و دیگر نقاط مرزی استان کرمانشان در شرق کردستان آغاز گشت.

به خصوص از آنجا که توپباران‌های رژیم بعث عراق، کشته و زخمی شدن شماری از غیرنظامیان را در پی داشت، گریز از مناطق پرخطر افزایش یافت. ترک زادگاه کار آسانی نیست اما هنگامی فرا می‌رسد که انسان‌ها به خاطر حفظ جان خویش ناچار به ترک زادگاه و جلالی وطن می‌شوند. این امر برای انسان کورد که تجربه‌ای تلخ و درازمدت

از پدیده‌ی جنگ و بی‌خانمانی و آوارگی دارد، شکل ویژه‌تری به خود می‌گیرد. تجربه‌ای که نسل اندر نسل تکرار می‌شود و سراسر تاریخ این خلق را دربر گرفته است.

به علت بمباران و توپباران‌ها، ده‌ها روستا در منطقه‌ی «ذهاب» ویران و خالی از سکنه شدند. به خصوص هنگامی که چند شهر و شهرک منطقه از سوی سپاه عراق به تصرف درآمدند، ساکنان بیش از پیش احساس خطر جانی کردند و آواره‌ی مناطق مرزی جنوب کوردستان شدند.

مهاجران کورد اهل «ذهاب»، «دالاهو» و «ثلاث باوجانی» از اواخر سال ۱۹۸۰ تا سال ۱۹۸۲ به ناچار آواره‌ی مناطق جنوب کوردستان شدند و از جانب دولت عراق در چند اردوگاه اسکان یافتند.

ترکیب جمعیتی

ترکیب جمعیتی آوارگان ترکیبی ایلی و طائفه‌ای بود. از بُعد مذهب، بیشتر آنان مسلمان سنی و پیروان آیین یارسان بودند. اقلیتی مسلمان شیعه نیز در میان آوارگان به چشم می‌خورد. شرایط زندگی مهاجرت و آوارگی، مردم را به این باور رسانده بود که در تلخی و شیرینی‌های روزگار یار و پشتیبان یکدیگر باشند.

عوامل مهاجرت

جنگ ایران-عراق، لشکرکشی نظامی، توپاران و بمباران، تصرف نظامی بخش وسیعی از منطقه، حمایت شماری از مردم منطقه از افرادی چون سردار جاف که مزدور مسلح رژیم عراق بودند، مسلح کردن مردم از سوی شماری از سران عشایر برای انتقام‌گیری و ایجاد

آشوب، کم تجربه‌گی و ناآگاهی مردم، فرصت‌طلبی و مال‌دوستی برخی افراد، فقر و تنگدستی و گرفتن پول از دولت عراق برای مایحتاج روزانه و سیاست تفرقه، تبعیض و ظلم و ستم رژیم ایران نسبت به اقلیت‌های ملی و مذهبی منطقه بخشی از عوامل آوارگی و مهاجرت مردم بودند. «سردار جاف» و بسیاری از سران جاف در زمان حکومت پادشاهی در شرق کوردستان تحت سلطه‌ی ایران بودند. اما پس از آن که یکی از بزرگان جاف به نام «سالار جاف» توسط رژیم اسلامی ایران به دار آویخته شد، طوایف جاف به عراق پناه آوردند. در آن هنگام برخی از سران عشیره‌ی جاف در زهاب با خانواده‌ی سردار جاف ارتباط گرفتند. وی نیز به منظور جنگ با رژیم ایران آنها را مسلح کرد. از آن پس، از طریق این افراد، افراد بیشتری به اسلحه‌ی عراق مسلح شدند.

انتقال به التاش

در تابستان سال ۱۹۸۲ میلادی، دولت عراق تصمیم گرفت که آوارگان را به جنوب شرق شهر «رُمادی» منتقل کند. آوارگان در مدتی معین و کوتاه، می‌بایست احشام خود را فروخته، برای کوچ آماده شوند. تا آن زمان، آوارگان منتظر اتمام جنگ و بازگشت به زادگاه خود بودند؛ اما اینک دولت عراق سرنوشت دیگری برای آنان رقم می‌زد و آوارگان ناچار به تسلیم در برابر خواسته‌های این دولت بودند. تلخترین و آزاردهنده‌ترین بخش این رویداد، این بود که آوارگان خبر نداشتند که به کجا منتقل

می‌شوند. مهاجرت و تبعید این مردم ورای خواست و اراده‌ی آنان بود. در مدت زمانی کوتاه، مردم در کاروانهای متوالی، به اجبار و تحت نظارت نیروهای نظامی و امنیتی عراق به سوی دشت «التاش» واقع در جنوب شرقی «رمادی» رهسپار شدند.

دلیل انتقال آوارگان به التاش

شماری از آوارگان نمی‌خواستند که در ازای مبلغی پول اسلحه‌ی عراق را بر دوش کشیده، در جنگ عراق علیه رژیم ایران جان خود را به خطر اندازند. این عده از مردم، صلاح را در این می‌دیدند که از طریق کسب و کار روزی و مخارج زندگی خود را تأمین کرده و زندگی توأم با آرامشی داشته باشند. برخی از جوانان نیز تحت تأثیر اندیشه‌ی ملی‌گرایی کوردستان و برای پاسداری از سرزمین کوردستان، تلاش داشتند که به صفوف مبارزات آزادی خلق خود بپیوندند. در چنین وضعیتی بازار افراد مسلح سردار جاف رو به کساد نهاد. به همین دلیل دولت عراق دیگر حاضر به تأمین بودجه‌ی آنها نشد و اکثرشان را خلع سلاح کرد. همزمان، دولت عراق از این بیم داشت که آوارگان به نیروهای سیاسی جنوب کوردستان ملحق شوند و از لحاظ مالی و تسلیحاتی با نیروهای کورد همکاری کنند. از این رو تصمیم گرفت که این آوارگان را به بیابان التاش در جنوب شرقی شهر رمادی تبعید کند.

التاش

«التاش» نام منطقه‌ای بیابانی است که در بیست کیلومتری جنوب شرقی شهر «رمادی» واقع شده است که مرکز استان «الانبار» است. این بیابان منطقه‌ای سراسر گرد و غبار، خشک و بی آب است. در بخش شرقی این منطقه چند عشیره‌ی عرب سکونت دارند. در فصل تابستان درجه‌ی حرارت هوای این منطقه به بیش از ۴۵ درجه سانتیگراد می‌رسد. در فصل زمستان نیز به علت قلت بارش باران، بیشتر مواقع هوا خشک و سرد است. در طول سال، چند بار گرد و خاکی سیاه به پا می‌خیزد و تمام منطقه را می‌پوشاند. دولت عراق بدون هیچ آمادگی و تدارکات قبلی، دشت التاش را به عنوان مکان زندگی هزاران کورد آواره تعیین کرده بود.

بعدها، دولت عراق به دلیل نارضایتی آوارگان، تعدادی چادر میان عشایر تقسیم کرد و گهگاه از طریق تانکر به آوارگان آب و نفت می‌رساند. مردم در التاش به عشایر جداگانه تقسیم می‌شدند. روز به روز بر شمار پناهندگان افزوده می‌شد. به طوری که از آن پس اردوگاه به اردوگاه التاش معروف شد. جمعیت آوارگان اردوگاه در آن زمان چهل تا پنجاه هزار نفر بود.

حکومت برای نظارت و مدیریت امور اردوگاه، چند پاسگاه پلیس و سپس چند مقر امنیتی و استخباراتی تأسیس کرد. بسیاری از مواقع، به دلیل شلوغی و بی‌نظمی اردوگاه، پلیس به آزار و اذیت آوارگان می‌پرداخت. برخی مواقع نیز بر سر آب، میان عشیره‌های مختلف

جدال و نزاع در می‌گرفت. این نیز بهانه‌ای به دست پلیس می‌داد که به اذیت مردم بپردازد. اما در سال ۱۹۸۴ حکومت برای همه‌ی عشایر آب لوله‌کشی فراهم کرد و از آن پس بی‌نظمی و نزاع در اردوگاه رو به کاهش نهاد.

اوایل اسکان مردم در اردوگاه، آوارگان فقط درون خیمه زندگی می‌کردند. اما خیمه‌ها در برابر بادهای شدید تاب نمی‌آوردند و بر سر ساکنین فرو می‌ریختند. مدتی بعد، مردم ناچار شدند با خشت و چوب و نی، خانه‌های گلی برای خود بسازند. حکومت نیز برق اردوگاه را تأمین کرد. حکومت در نزدیکی مقر پلیس، یک فروشگاه مواد خوراکی و لوازم روزمره زندگی تأسیس کرد که آوارگان می‌توانستند مایحتاج زندگی خود را از آنجا تهیه کنند.

زندگی و معیشت آوارگان

از آغاز سکونت مردم در اردوگاه التاش، حکومت برای در دست داشتن کنترل آوارگان، گرداگرد اردوگاه را سیم خاردار کشیده بود. آوارگان به خاطر محروم بودن از برگه‌های عبور، برای کارگری و کسب و کار روزانه، ناچار بودند پنهانی به شهر رمادی و حومه‌ی شهر روی آورند. پلیس هر روز صبح ساکنین را در راه شهر به دام می‌انداخت و آنها را دستگیر کرده، مورد آزار و اذیت قرار می‌داد.

اما در ۱۹۹۰ حکومت اجازه داد که ساکنین اردوگاه آزادانه به شهر رفت و آمد داشته باشند. برخی از افراد، از شهر وسایلی می‌خریدند و در اردوگاه به فروش می‌گذاشتند. همچنین برخی از ساکنین اردوگاه در ادارات شهری و کارگاه‌های دولتی استخدام شدند و به کار مشغول شدند. بیشتر مردم، روزانه با شکم‌های خالی به مناطق دوردست استان انبار می‌رفتند و دستفروشی می‌کردند.

در اردوگاه التاش بازاری به وجود آمد که به آن «بایعه‌که» می‌گفتند. در آن بازار هر کسی جنس خود را می‌فروخت. در این بازار همه‌گونه مغازه‌ی خوراکی، سبزی‌فروشی، پارچه‌فروشی، خیاطی، قصابی، لوازم خانگی وجود داشت. تعداد زیادی از ساکنین از طریق دوره‌گردی در مناطق دوردست عرب‌نشین تأمین معاش می‌کردند. برخی از مردم نیز به کار پروار دام مشغول بودند. آنها، از مناطق عرب‌نشین احشام می‌خریدند، در اردوگاه پروار می‌کردند و سپس می‌فروختند.

جدا از این، حکومت به صورت ماهیانه جیره‌ی خشک غذایی شامل آرد، برنج، شکر، شیر خشک، نخود، عدس، چای و همچنین پودر لباسشویی و صابون را از طریق نمایندگان عشایر میان ساکنین تقسیم می‌کرد. افزون بر این جیره‌ی غذایی، حکومت به نسبت تعداد اعضای خانوار، ماهیانه مبلغی پول به آوارگان می‌پرداخت.

خصوصیات و استقامت پناهندگان اردوگاه التاش

پناهندگان اردوگاه التاش با وجود همه‌ی مصائب و سختی‌های زندگی نسبت به یکدیگر مهربان و دلسوز بودند و یاری‌رسان یکدیگر بودند. به فرهنگ و هویت خود آگاه بودند و به کورد بودن خود افتخار می‌کردند. کمتر کسی در اردوگاه به خاطر مسائل مادی، به دوستان و آشنایان خود پشت می‌کرد و دشمن مردم خود می‌شد. آنها در تلخی و شیرینی زندگی، پشت و پناه یکدیگر بودند. تعداد افرادی که مزدور دستگاه‌های امنیتی دولت عراق شده بودند، بسیار اندک بود. این تعداد انگشت‌شمار نیز، نزد همه شناخته شده و منفور بودند.

استقامت پناهندگان اردوگاه التاش در برابر سختی‌های زندگی، به خصوص در کار طاقت‌فرسا بی‌نظیر بود. مردان و پسران، هر روز صبح

تا غروب در بازار و نواحی دوردست عرب‌نشین کار می‌کردند. آنها مفتخر بودند که از عرق جبین خویش معاش روزانه‌ی خود را تأمین می‌کنند.

به یاد دارم، کسانی که از اردوگاه بازدید می‌کردند می‌پرسیدند که شما چگونه توانسته‌اید این زندگی مشقت‌بار را تحمل کنید. آنها از این که این مردم چگونه در بیابانی خشک و بی‌آب زندگی می‌کنند در حیرت بودند. زندگی در اردوگاه التاش زندگی در یک سیستم خودگردانی بود. مردم عادت کرده بودند که امور روزمره خود را با همکاری یکدیگر اداره کنند. هرگاه مشکلی پیش می‌آمد، میان خود به حل و فصل آن می‌پرداختند و برای حل مشکلات به ندرت نیازمند مراجعه به پلیس می‌شدند. بسیاری از پلیس‌ها رشوه‌خوار بودند و در برابر شکوائیه‌ای که به آنها ارجاع می‌یافت رشوه دریافت می‌کردند. تجربه زندگی و استقامت پناهندگان اردوگاه التاش آن چنان است که می‌تواند سرمشقی برای دیگران باشد.

محیط اردوگاه التاش

از لحاظ بهداشتی، دولت اهمیت چندانی برای نظافت و بهداشت اردوگاه قائل نبود. زباله‌های تلنبار شده و فاضلاب درون اردوگاه منظره‌ی ناخوشایندی به کوچه‌های اردوگاه بخشیده بود. هرگاه باد وزیدن می‌گرفت، زباله را از تل‌های زباله به درون خانه‌های اردوگاه می‌آورد. به‌خصوص بوی گنداب‌ها باعث بی‌زاری مردم شده بود. به دلیل وضع بهداشتی و نبود نظافت، ساکنان و به ویژه کودکان، بیمار می‌شدند؛ چرا که تل‌های زباله جای بازی کودکان بود.

سال ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۴ میلادی سازمان ملل برای حل مشکل فاضلاب و زباله‌ی اردوگاه چند کانال فاضلاب و جایگاه‌های مخصوص زباله ایجاد کرد.

زنان و دختران اردوگاه التاش

زنان و دختران اردوگاه التاش تلخترین سال‌های عمرشان را در آن اردوگاه سپری کردند. زنان وظیفه‌ی نگهداری و پرورش کودکان، پخت و پز و نظافت منزل را به عهده داشتند. تنها در مواقع بیماری و برای مداوای پزشکی می‌توانستند به شهر سفر کنند و بیشتر روزهای زندگی‌شان در آن اردوگاه محصور بودند. چون ساختاری عشیره‌ای سنتی بر اردوگاه التاش حاکم بود، برای بیشتر زنان بیرون رفتن از اردوگاه بسیار مشکل بود. رؤیا و حسرت زنان و دختران اردوگاه التاش می‌تواند مایه‌ی داستان‌ها و رمان‌های زیادی شود. بسیاری از آن دختران و زنان که روزگاری به خاطر مشکلات اجتماعی و وظایف طاقت‌فرسای زندگی از تحصیل بازماندند، پس از مهاجرت به اروپا مدارج علمی را طی کرده، جایگاه شایسته‌ای در جامعه یافتند.

فعالیت‌های سیاسی و مدنی در اردوگاه

طی چند سال نخست، تمام امور ایل و عشایر از طریق بزرگان عشایر و ریش‌سفیدان مدیریت می‌شد. اما بعد از آن قشری از جوانان فهمیده سر رسیدند که وظایف خود را درون اردوگاه انجام می‌دادند. جوانان میان خود به مشورت می‌پرداختند و خواسته‌های روزمره‌ی ساکنین را به مسئولین عراقی و مدیریت سازمان ملل بازتاب می‌دادند. شایان ذکر است که بیشتر این جوانان از جانب کمیته و تشکیلات حزب دموکرات کوردستان ایران سازماندهی شده بودند. از سال ۱۹۸۷ فعالیت‌های سیاسی حزب دموکرات از طریق چند کادر و عضو دلسوز آن حزب در اردوگاه شروع شده بود.

حزب دموکرات با ایجاد سازمانهای جوانان و زنان توانست منازعات میان عشایر را پایان بخشیده، جوانان را زیر چتر خود گرد آورده و سازماندهی کند.

در تابستان ۱۹۸۹ هیأتی از حزب دموکرات به سرپرستی دکتر حسین خلیقی که آن زمان عضو کمیته مرکزی حزب بود، از اردوگاه التاش دیدار کرد. دکتر خلیقی در صحن کمیته‌ی حزب و در منبر مساجد برای مردم سخنرانی می‌کرد. وی از سویی مردم را با آرمانهای ملی آشنا می‌کرد و از سویی دیگر سعی می‌کرد ساکنین اردوگاه بدون توجه به تفاوت‌های مذهبی و عشیره‌ای به یکدیگر کمک کنند. وی به خصوص در زمینه‌ی آشتی و همزیستی میان باورمندان مذاهب مختلف در اردوگاه، نقش سازنده‌ای ایفا کرد.

هرچند آن زمان سخنان دکتر خلیقی باب طبع برخی از روحانیون مذهبی واقع نشد، با این وجود توانست بر مردم تأثیری مثبت به جای بگذارد و پس از دیدارهایش از اردوگاه، ساکنین و به ویژه جوانان توانستند همکاری بهتری با یکدیگر داشته باشند. در همان هنگام بود که اتحادیه‌های جوانان و زنان تأسیس شدند و فعالیت‌های خود را آغاز کردند.

اتحادیه‌های جوانان و زنان، به کمک کمیته‌ی شهرستان حزب دموکرات توانستند در اردوگاه التاش فعالیت‌های سیاسی، فرهنگی، هنری و ورزشی زیادی انجام دهند. جدا از اینکه جوانان دارای مدیریتی عمومی بودند، در میان هر کدام از عشایر نیز کمیته‌ی منطقه فعال بود. بارها

میان کمیته‌های منطقه، مسابقه‌های سیاسی، فرهنگی و ورزشی برگزار می‌شد. در اردوگاه چندین دوره‌ی آموزشی همچون دوره‌های سیاسی، هنری، آموزش زبان، دوره‌های پزشکی، خیاطی، نجاری برگزار شدند و همین دوره‌های آموزشی باعث ارتقای سطح فکری و آموزشی جوانان شد. البته سازمان ملل در تأمین محل برگزاری و تهیه‌ی امکانات این برنامه‌ها به جوانان اردوگاه کمک می‌کرد.

مدارس و مکان‌های آموزشی اردوگاه التاش

در اردوگاه التاش مدارس خصوصی ویژه‌ی زبان فارسی و زبان انگلیسی وجود داشت. همچنین به مدت چند سال مدرسه‌ی دولتی ویژه‌ی زبان کوردی در اردوگاه دایر بود. بسیاری از کودکان اردوگاه در این مدارس خواندن و نوشتن یاد گرفتند. در آغاز تنها مدارس فارسی وجود داشت. مدارس را مردم از خشت و گل می‌ساختند و امکانات آموزشی نیز بسیار کم بود. در مدارس تا کلاس پنجم ابتدائی تدریس می‌شد؛ اما پس از آن، با ورود صلیب سرخ و سپس سازمان ملل به اردوگاه امکانات آموزشی کودکان تأمین شد. همچنین برای رسیدگی به امور مدارس، کمیته‌ی معلمین تشکیل شد. برخی از معلمان که در نظام آموزشی ایران تعلیم دیده بودند، با کودکان رفتار مناسبی نداشتند و گاه

به خاطر اشتباهی کوچک دانش‌آموزان را به باد کتک می‌گرفتند. این شیوه‌ی تنبیه انگیزه‌ی یادگیری کودکان را کاهش می‌داد.

جدا از مدارس فارسی زبان، در سال ۱۹۸۴ در اردوگاه، مدرسه‌ای کوردی تحت نام «مجاهد» توسط دولت عراق تأسیس شد. معلمان این مدرسه از کوردهای جنوب کوردستان بودند. مدرسه دارای دو سطح ابتدائی و متوسطه بود. سطح متوسطه تنها دو سال فعال بود اما فعالیت سطح ابتدائی چند سالی تداوم داشت.

خود من، در این مدرسه خواندن و نوشتن به زبان کوردی را یاد گرفتم. شمار زیادی از کودکان اردوگاه در این مدارس کوردی ثبت نام کردند. به وضوح به خاطر دارم که پدرم نسبت به مدارس کوردی موضعی ملی داشت و می‌گفت: ما کورد هستیم و همه‌ی شما باید به زبان کوردی درس بخوانید.

مطالعه و خودسازی جوانان

طی چند سال نخست، به واسطه‌ی بسته بودن اردوگاه التاش، جوانانِ علاقه‌مند به مطالعه، با زحمت و مشقت به کتاب دست می‌یافتند. اما بعدها شماری از جوانان توانستند با نویسندگان کورد در بغداد ارتباط برقرار کنند و با آنها مراوده داشته باشند. آنها با خود کتاب‌های کوردی به اردوگاه می‌آوردند.

نویسنده و مترجم توانا، کاک «کریم تاقانه» که اینک در کشور سوئد زندگی می‌کند از آن جوانان روشنفکر بود که بیش از همه با نویسندگان کورد در بغداد ارتباط داشت. او بیشتر از دیگر جوانان اردوگاه نوشته‌های ادبی برای مجلات و نشریات کوردی بغداد، نشریاتی چون ضمیمه‌ی روزنامه عراق، هاوکاری و ره‌نگین می‌نوشت.

همچنین بسیاری از افراد در منزل خود دارای کتابخانه‌ی شخصی بودند که بیشتر مواقع کتابهایشان را در اختیار جوانان می‌گذاشتند. بسیاری از جوانان و زنان با علاقه و اشتیاق، خواندن و نوشتن زبان کوردی را یاد می‌گرفتند، روزنامه دیواری منتشر می‌کردند و در اکثر مراسم‌ها فعال بودند و با کمترین امکانات برنامه‌های هنری اجرا می‌کردند.

سازمانهای جوانان و زنان در مدت فعالیت خود در اردوگاه التاش توانستند جوانان زیادی را پرورش دهند. خوشبختانه بسیاری از این جوانان اکنون در کشورهای اروپایی در زمینه‌های گوناگون پیشرفت کرده‌اند و به سطوح بالایی در زندگی دست یافته‌اند.

اتحادیه زنان سازمانی بسیار فعال بود. این اتحادیه توانست با فعالیت‌های خود پدیده‌های زشتی چون ژنبه‌ژن (ازدواج متقابل) و ازدواج اجباری دختران را در اردوگاه پایان دهد. اتحادیه‌ی زنان، دختران را به تحصیل تشویق می‌کرد و مشوق مشارکت آنان در اجتماعات و مراسم سیاسی و فرهنگی اردوگاه بود. به این منظور، در صورت لزوم نزد خانواده‌های دختران رفته و رضایت والدین را برای مشارکت دختران در فعالیت‌ها جلب می‌کردند. شمار زیادی از آن زنان، هنوز در کوردستان یا خارج از وطن فعالیت اجتماعی دارند.

جدا از حزب دموکرات، اعضاء و هوادارن حزب کمونیست ایران-کومه‌له نیز در اردوگاه فعالیت داشتند. اردوگاه التاش دارای دو کتابخانه‌ی عمومی بود. کتابخانه‌ی «پیشه‌وا» که از سوی حزب دموکرات تأسیس

شد و کتابخانه‌ی «پیشرو» نیز متعلق به دوستان کومه‌له بود. خود من، به همراه چند جوان دیگر روزهای جمعه داوطلبانه در کتابخانه‌ی «پیشرو» کار می‌کردم.

جوانان به خوبی از این دو کتابخانه بهره می‌گرفتند. من و جمعی از جوانان دیگر، به خواندن رمان علاقه داشتیم. به خصوص رمانهای ادبیات چپ، که کمتر در کتابخانه‌ی «پیشرو» یافت می‌شد. این دست از کتابها را از کتابخانه‌ی «پیشرو» به امانت می‌گرفتیم و مطالعه می‌کردیم.

آشنایی من با کاک کریم تاقانه باعث شد که بیشتر به دنیای کتاب روی بیاورم و رمانها و آثار بزرگ ادبیات جهان را به دو زبان کوردی و فارسی بخوانم. در ادامه‌ی این نوشتار بیشتر به دوستی خود با «تاقانه» خواهم پرداخت.

اعضاء و هواداران حزب دموکرات و کومه‌له به آسانی از کتابخانه‌های یکدیگر بازدید نمی‌کردند. پیداست که این امر به دلیل اختلافات و تفاوت‌های سیاسی و فکری میان آنها بود. تشکیلات دموکرات و کومه‌له به مثابه دو حزب سیاسی که میدان عمل آنها شرق کوردستان بود، می‌توانستند در بسیاری از حوزه‌ها با یکدیگر همکاری داشته باشند؛ اما متأسفانه این امر محقق نشد.

پدیده‌ی سلفی‌گری در اردوگاه التاش

اکثر روحانیون اردوگاه التاش، همچون وظیفه‌ی دینی خود، امور شرعی را اجرا می‌کردند و به موعظه و راهنمایی مردم می‌پرداختند. لیکن در سال‌های آخر، اردوگاه شاهد ظهور پدیده‌ی سلفی‌گری بود. سلفی‌ها بیش از همه با سازمان‌های حزب دموکرات، کومه‌له و فعالیت‌های جوانان و زنان ضدیت و مخالفت داشتند.

سلفی‌های اردوگاه التاش که «وهابی» خوانده می‌شدند، توانستند شماری از اعضاء و هواداران حزب دموکرات و اتحادیه‌ی جوانان را به سوی خود جذب کنند. این افراد تحت تأثیر اندیشه و تبلیغات گروه‌های تندرو اسلامی در جنوب کوردستان، با هر اندیشه‌ی ملی و آزادیخواهانه‌ای به مخالفت برمی‌خاستند.

مجلات و نشریات اردوگاه التاش

روزنامه‌های دیواری

روزنامه‌های دیواری هر ماه از سوی اتحادیه‌ی جوانان در تمامی مناطق منتشر می‌شدند. مطالب روزنامه‌های دیواری بیشتر به زندگی مردم اردوگاه و فعالیتهای جوانان می‌پرداختند. البته موضوعات ادبی و فرهنگی را نیز شامل می‌شدند.

هدف از انتشار روزنامه‌ی دیواری، نشان دادن و برجسته کردن سطح توانایی و آگاهی جوانان بود. بسیاری از مواقع جوانان مسابقات روزنامه‌ی دیواری برگزار می‌کردند. هر کدام از روزنامه‌های دیواری که از لحاظ محتوا و طراحی هنری بهتر بود، از سوی هیأت داوران جایزه‌ای دریافت می‌کرد. بیشتر جوانان اردوگاه نوشتن را طریق روزنامه‌ی دیواری شروع کردند، اما پس از آن توانایی‌های خود را باور کردند و نوشته‌های

خود را به نشریات و روزنامه‌های بغداد و نشریات اتحادیه‌ی جوانان در «کویه» ارسال می‌کردند. خود من، نخستین بار از طریق روزنامه‌ی دیواری «دالاهو» به نوشتن روی آوردم.

نشریه‌ی بانگه‌واز

آن دسته از جوانان اردوگاه که پیشتر به کار روزنامه‌ی دیواری می‌پرداختند به این فکر افتادند که خود نشریه‌ای منتشر کنند. برای انتشار مجله می‌بایست از دولت عراق مجوز می‌گرفتند. پس از اخذ مجوز از حکومت، نخستین شماره‌ی مجله‌ای به نام «بانگه‌واز» چاپ و منتشر شد. موضوعات مجله‌ی بانگه‌واز بیشتر اجتماعی، ادبی، فولکلور و ادبیات کودکان بود.

آکو الیاسی، رحیم محمدی، محی‌الدین پالانی (هی‌رش) و کاوه خسروی اعضای هیأت تحریریه‌ی مجله‌ی بانگه‌واز بودند. اگرچه تنها پنج شماره از مجله بانگه‌واز منتشر شد، اما انتشار بانگه‌واز با همه‌ی کاستی‌ها، در اردوگاهی بسته و محروم از امکانات چاپ و نشر بسیار مفید بود و توانست مورد استفاده‌ی جوانان تشنه‌ی خواندن و نوشتن به زبان کوردی واقع شود.

مجله چرو

مجله‌ی «چرو» نشریه‌ی عده‌ای از معلمان اردوگاه بود که در سال ۱۹۹۶ در اردوگاه چاپ و منتشر شد. این مجله به دو زبان کوردی و فارسی بود. عمر مجله‌ی «چرو» به نُه شماره رسید.

این مجله هنگامی منتشر شد که شمار زیادی از جوانان در زمینه‌ی نوشتن به زبان کوردی فعال بودند و نوشته‌های خود را به این مجله ارسال می‌کردند. مطالب مجله‌ی «چرو» بیشتر اجتماعی، فرهنگی، ادبی و گزارش‌های مرتبط با وضعیت اردوگاه بود. کمال پالانی و فریدون مرادی در دو دوره مدیر مسئول مجله‌ی «چرو» بودند.

مجله‌ی ئاوینه

مجله‌ای ویژه‌ی جوانان اردوگاه بود که از سوی شماری از جوانان اردوگاه منتشر می‌شد. در مجله‌ی «ئاوینه» نوشته‌های ادبی و اجتماعی آن دسته از جوانان چاپ می‌شد که به تازگی به حوزه‌ی نوشتن پای گذاشته بودند و سعی در محک زدن توانایی‌های خویش داشتند. تنها چند شماره از مجله‌ی «ئاوینه» منتشر شد. این مجله به سرپرستی و تحت نظارت نویسنده و مترجم توانا، «کریم تاقانه» انتشار می‌یافت. کریم تاقانه، خود تمامی نوشته‌های مجله را تایپ و حروفچینی می‌کرد.

مجله‌ی پربین

در سال ۲۰۰۰ میلادی فعالیت ادبی و فرهنگی میان جوانان اردوگاه بعد وسیعتری یافته بود. در این سال، آن بخش از جوانان که بیشتر به خواندن و نوشتن به زبان کوردی می‌پرداختیم، به فکر انتشار نشریه‌ای از آن خود افتادیم. بالاخره با زحمت و مشقت فراوان توانستیم نشریه‌ی «پربین» را چاپ و منتشر کنیم. ما مطالب «پربین» را به صورت دست‌نوشته به اتحادیه‌ی جوانان دموکرات کوردستان ایران

ارسال می‌کردیم و تایپ و حروفچینی مطالب در آنجا انجام می‌گرفت. پس از حروفچینی، از مسئول اردوگاه مجوز انتشار می‌گرفتیم. سپس به دلیل کم بودن بضاعت مالی گردانندگان نشریه، آن را جهت استتساخ نزد مسئول اداره‌ی سازمان ملل می‌بردیم.

هرچند تنها چند شماره از نشریه‌ی «رئیین» چاپ شد، اما به قول کاک کریم تاقانه که مسئول مجله نیز بود، مجله‌ای بود که شایسته‌ی محضر بزرگان بود. شایان ذکر است که «تاقانه» مجله را به مجامع روشنفکری ارسال می‌کرد و با نویسندگان ارتباط محکمی داشت. «رئیین» هم از لحاظ رسم‌الخط آراسته و یکدست بود، هم دارای زبانی پخته بود و هم از لحاظ محتوا غنی بود.

مجله‌ی رئیین که مجله‌ای فرهنگی، ادبی و روشنفکری بود، آخرین مجله‌ای بود که در اردوگاه منتشر شد. در شماره‌ی اول اعضای هیأت تحریریه عبارت بودند از: کریم تاقانه، محی‌الدین پالانی (هیترش)، سارو خسروی، جلال الیاسی، منصور عزیزی، بیات الیاسی و سعاد بیگی. اما پس از شماره‌ی اول، اعضای هیأت تحریریه این افراد بودند: کریم تاقانه، محی‌الدین پالانی، سارو خسروی، جلال الیاسی، بیات الیاسی.

تنها چهار شماره از مجله‌ی «رئیین» منتشر شد، چرا که پس از آن به دلیل رقابت و کشمکش میان جناح‌های حزب دموکرات، اتحادیه‌ی جوانان در «کویه» حاضر به تایپ و حروفچینی مطالب نشریه نشد و این امر، توقف انتشار مجله را پی داشت. سالها پس از توقف انتشار نشریه، ما از کشمکش‌های جناحی و نحوه‌ی قربانی شدن مجله‌ی «رئیین» آگاه شدیم. مجله‌ی «رئیین» با عمر کوتاه‌اش خدمتی شایان به زبان کوردی و جوانان اردوگاه نمود.

همچنان که پیشتر اشاره شد، ریبین از لحاظ رسم الخط و غنای مطالب، چندین گام از نشریات «بانگه‌واز» و «چرو» پیشتر رفته بود. به ویژه نقش و قابلیت‌های کاک کریم تاقانه هم به عنوان مسئول و هم به عنوان ویراستار نشریه، در تهیه مطالب و مدیریت نشریه قابل توجه بود؛ چرا که هم در نویسندگی و ترجمه تجربه‌ای به سزا داشت و هم دانش او از زبان کوردی نسبت به ما بیشتر بود.

تاقانه از جوانان خودساخته و با استعداد اردوگاه بود که استعداد خود را در خدمت جوانان اردوگاه می‌گذاشت. به ویژه، خود من از ایشان نکات فراوانی درباره‌ی دستور زبان و زبان‌نگاری کوردی آموختم.

تاقانه اکنون در سوئد زندگی می‌کند و همچون نویسنده و مترجمی زبردست در حوزه‌ی ادبیات کوردی فعالیت دارد و تا به امروز چندین اثر به کتابخانه‌ی کوردی افزوده است. نوشته‌ها و ترجمه‌های وی به دو زبان کوردی و سوئدی است.

تاقانه زمان خود را با امور حاشیه‌ای تلف نمی‌کرد و مدام به مطالعه و ترجمه مشغول بود. من همیشه به دیدارش می‌رفتم و مطالب بسیاری از وی می‌آموختم. بسیاری از بعدازظهرها تا غروب در بیابان اردوگاه پیاده‌روی می‌کردیم و به بحث درباره‌ی زبان و ادبیات کوردی می‌پرداختیم. یک بار همراه وی، به دیدار زنده‌یاد «محمد ملا کریم» رفتم. استاد مجموعه‌ای کتاب به ما هدیه دادند؛ یاد استاد گرامی باد. پُر پیداست که سطور اخیر را به رسم وفا و رفاقت نگاشته‌ام.

فرجام اردوگاه التاش

جنگ دوم خلیج میان عراق و نیروهای ائتلاف به رهبری آمریکا آغاز شده بود. این جنگ پس از آن بود که عراق کشور کویت را اشغال کرده، حاضر به عقب‌نشینی نبود. سرانجام، نیروهای ائتلاف، نیروهای عراقی را وادار به عقب‌نشینی کردند. آمریکا حملات هوایی خود را به عراق آغاز کرد و شبانگاه چندین مکان استراتژیک عراق را هدف قرار داد. اوضاع آشفته‌ی عراق، ساکنین اردوگاه التاش را دچار تشویش و نگرانی کرده بود. در این زمان، بخش قابل ملاحظه‌ای از مردم، در چند مرحله‌ی جداگانه با مخارج شخصی و پنهانی به زادگاه نیاکان خویش در شرق کوردستان بازگشتند.

ساکنین نخست به شهرک کلار در جنوب کوردستان رفته و از آنجا به «سرپل ذهاب» باز می‌گشتند. آن هنگام، پس از خیزش ۱۹۹۱ در جنوب کوردستان، «کلار» و چندین شهر جنوب کوردستان از سوی نیروهای کوردستان آزاد شده بود. در همان سال و با کمک و تسهیلات سازمان ملل متحد، چند کاروان دیگر از پناهندگان به زادگاه خویش بازگشتند. قابل ذکر است که شمار زیادی از پناهندگان، پس از نام‌نویسی در اداره‌ی سازمان ملل واقع در اردوگاه التاش، رهسپار کشورهای اروپایی شدند. اما در روند امور سازمان ملل، حقوق بسیاری از پناهندگان پایمال شد. در این امر، هم کارمندان سازمان ملل و هم کسانی که نزد سازمان ملل سخنگو و نماینده‌ی مردم بودند، مقصر بودند.

سال ۲۰۰۳ میلادی، آمریکا به همراه بریتانیا به عراق حمله کرد و رژیم بعث را برانداخت. در آن هنگام برخی از پناهندگان التاش رو به سوی مرز اردن نهادند و بخشی نیز به جنوب کوردستان بازگشتند. آنهایی که به مرز اردن روی آوردند، تحت نظارت سازمان ملل متحد، در چند کاروان از اردوگاه «الکرامه» به کشورهای اروپایی اعزام شدند. آوارگان بازگشته به جنوب کوردستان نیز در مناطق مختلف سکنی گزیدند. بعدها در سال ۲۰۱۵ شماری از این پناهندگان که در «شیره‌وهن» از توابع کلار سکونت داشتند، از طریق قاچاق به کشورهای اروپایی عزیمت کردند.

نتیجه

زندگی سخت و طاقت‌فرسای هزاران پناهنده‌ی کورد در اردوگاه التاش، نه تنها این مردم را از پای درنیاورد و نتوانست شیرازه‌ی زندگی آنها را از هم بپاشد، بلکه باعث ایستادگی و افزایش اعتماد به نفس آنها در زندگی شد. روحیه‌ی مدارا و مهربانی آنها نسبت به یکدیگر باعث شد آسانتر بر دشواریهای زندگی فائق آیند و با چشمانی امیدوار به آینده‌ی خود بنگرند. بسیاری از کودکانی که در آن اردوگاه مصیبت‌بار چشم به جهان گشودند و همانجا بزرگ شدند، امروزه در کشورهای اروپایی قدر لذات و خوشی‌های زندگی را بیشتر می‌شناسند و زندگی توأم با آرامشی دارند. اما آنچه را که هرگز فراموش نمی‌کنند و از خاطرشان نمی‌گریزد، ویران شدن دوران کودکی آنهاست.

چند سطر درباره‌ی نویسنده

سال ۱۹۷۷ در روستای «بازگر» واقع در دشت زهاب استان کرمانشاه به دنیا آمدم. در سه سالگی به دلیل جنگ هشت ساله‌ی ایران-عراق به همراه خانواده آواره‌ی کشور عراق شدم و در اردوگاه «التاش» در جنوب عراق ساکن شدم.

در مدارس خصوصی و دولتی اردوگاه، خواندن و نوشتن به زبانهای کوردی و فارسی را آموختم. سال ۱۹۹۶، فعالیت ادبی و فرهنگی خود را آغاز کردم. نخستین نوشته‌ام در روزنامه‌ی دیواری «داله‌هو» منتشر شد. پس از آن نوشته‌ها و آثار خود را در نشریات «په‌نگین» و «هاوکاری» منتشر کردم. سال ۱۹۹۹، در اردوگاه التاش با همکاری دوستانم مجلات «پربین» و «ئاوینه» را منتشر کردیم. اکنون عضو سندیکای روزنامه‌نگاران سوئد هستیم. به مدت هشت سال مجری و تهیه‌کننده‌ی برنامه‌ی فرهنگی و بخش خبر در دو تلویزیون «نوروز» و «آرین»، در استکهلم بوده‌ام.

آثار منتشر شده‌ی نویسنده

- ۱- نم باران پاییزی (مجموعه شعر) سال ۲۰۱۰
- ۲- ماهی سیاه کوچولو (داستان کودکان)، صمد بهرنگی، ترجمه فارسی به کردی چاپ یکم سال ۲۰۱۱، تجدید چاپ، سال ۲۰۱۵
- ۳- مگه تو مملکت شما خر نیست؟ (داستان)، عزیز نسین، ترجمه فارسی به کردی سال ۲۰۱۳
- ۴- دخترک کبریت‌فروش (داستان کودکان)، هانس کریستیان آندرسن ترجمه سوئدی به کردی، سال ۲۰۱۹
- ۵- جوجه اردک زشت (داستان کودکان)، هانس کریستیان آندرسن، ترجمه سوئدی به کردی، سال ۲۰۱۹
- ۶- پی پی جوراب بلند می‌شناسی؟ (داستان کودکان)، آسترید لیندگرن ترجمه سوئدی به کردی، سال ۲۰۱۹
- ۷- جوجه مرغ و جوجه اردک (داستان کودکان)، ولادیمیر سوتیف، ترجمه فارسی به کردی سال، سال ۲۰۱۹
- ۸- جشن خاونکار (تحقیق)، سال ۲۰۲۰
- ۹- ادبیات کلاسیک و معاصر کرماشان و ایلام (تحقیق)، سال ۲۰۲۰
- ۱۰- اردوگاه التاش، تجربه و ایستادگی (خاطرات)، سال ۲۰۲۱

وینہ کان عکسها